

**ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA
V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ**

**DIPLOMOVÁ PRÁCE
Svoboda vyznání**

Lucie BERANOVÁ

Plzeň

2016

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen 2016

.....
Lucie Beranová

Ráda bych poděkovala JUDr. Tomáši Pezlovi za jeho cenné rady a připomínky, kterými přispěl k vypracování této práce. Dále bych ráda poděkovala své rodině, která mě podporovala po celou dobu studia.

Obsah

Přehled použitých zkratk.....	1
1. Úvod.....	2
2. Pojem svoboda vyznání	4
2.1. Lidská práva.....	4
2.2. Náboženská svoboda	4
2.3. Pojem náboženství	5
3. Náboženská svoboda – forum internum a forum externum	7
3.1. Forum internum	7
3.2. Forum externum.....	9
3.2.1. Úprava projevu vyznání u spec. osob a na spec. místech.....	10
3.2.1.1. Projev náboženského vyznání vojáky z povolání.....	11
3.2.1.2. Projev náboženského vyznání při výkonu trestu odnětí svobody	11
3.2.1.3. Projev náboženského vyznání v nemocnicích a školách.....	11
3.3. Omezení práva svobodně projevovat své náboženství nebo víru.....	11
3.3.1. Rituální porážka	13
3.3.2. Náboženský symbol	16
3.3.2.1. Náboženský symbol v odívání	16
3.3.2.2. Náboženský symbol a jeho umístění ve veřejném prostoru	19
3.3.3. Proselytismus.....	23
3.3.4. Blasfemie.....	24
3.4. Ochrana svobody náboženského vyznání.....	27
3.4.1. Ochrana občanskoprávní	27
3.4.2. Ochrana ústavněprávní.....	28
3.4.2.1. Ústavní stížnost	28
3.4.2.2. Návrh na zrušení zákona	28
3.4.2.3. Veřejný ochránce práv.....	29
3.4.3. Ochrana administrativněprávní	29
3.4.4. Ochrana trestněprávní.....	30
3.4.5. Ochrana Evropským soudem pro lidská práva.....	31
4. Právní úprava svobody náboženského vyznání.....	33
4.1. Listina základních práv a svobod	33

4.2.	Zákon o církvích a náboženských společnostech	34
4.3.	Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod	34
4.4.	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.....	35
4.5.	Úmluva o právním postavení uprchlíků	36
4.6.	Úmluva o právech dítěte	36
4.7.	Úmluva na ochranu obětí války	37
4.8.	Všeobecná deklaráce lidských práv	37
4.9.	Deklarace o odstranění všech forem nesnášenlivosti a diskriminace založené na náboženství nebo víře	38
4.10.	Listina základních práv EU (Charta základních práv Evropské unie)	38
4.11.	Smlouva mezi ČR a Svatým stolcem o úpravě vzájemných vztahů .	339
5.	Právní úprava svobody vyznání v Ústavách od 1920 do 1989	41
5.1.	Ústava z roku 1920	41
5.2.	Ústava z roku 1948	41
5.3.	Ústava z roku 1960	43
6.	Aspekty náboženské svobody	45
6.1.	Výhrada svědomí	45
6.1.1.	Výhrada svědomí při výkonu vojenské služby.....	45
6.1.2.	Výhrada svědomí lékařů.....	49
6.1.3.	Výhrada svědomí pacientů	52
6.1.4.	Výhrada svědomí a placení daní	55
6.2.	Svoboda náboženského vyznání dětí	55
6.3.	Zákaz diskriminace a náboženská svoboda	57
7.	Závěr.....	62
	Resumé	64
	Seznam použité literatury	65
	Knižní literatura	65
	Odborné časopisy.....	66
	Internetové stránky	67
	Judikatura Ústavního soudu.....	68
	Judikatura Evropského soudu pro lidská práva	68
	Judikatura Evropské komise pro lidská práva	69
	Právní předpisy	69

Přehled použitých zkratk

ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EÚLP	Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
LPS	Listina základních práv a svobod
MPOPP	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
ÚPrDt	Úmluva o právech dítěte

1. Úvod

Téma mé diplomové práce je „Svoboda vyznání“. Toto téma jsem si zvolila již před delší dobou. Důvodem volby bylo absolvování volitelného předmětu na katedře ústavního práva, kdy podmínkou úspěšného složení zkoušky bylo zpracování judikátu s lidsko-právní tematikou. Já si zcela náhodně vybrala případ Lautsi proti Itálii, který mě natolik zaujal, že jsem se rozhodla problematikou svobody vyznání zabývat v diplomové práci.

Toto téma se v poslední době stává častějším předmětem diskusí, kdy příčinou je obava občanů z migrace obyvatel různých vyznání směrem do Evropy. S rostoucím počtem obyvatel různých vyznání, se častěji setkáme s projevy vyznání, které nejsou pro evropského občana tradiční a vyvolávají v něm obavy. Státy na vzniklou situaci reagují vydáváním zákonů, opatření, popřípadě soudních rozhodnutí, která vedou k omezení projevu svobody vyznání, což má za následek podávání stížností proti těmto omezením k ESLP, který posuzuje, zda se jedná o legitimní omezení, či nikoliv.

Svoboda vyznání je jedním ze základních práv a je upravena v mnoha vnitrostátních i mezinárodních dokumentech. Svoboda vyznání je předpokladem každého demokratického státu, kdy povinností státu není pouze nebránit v projevu svobody vyznání, ale také ji chránit před útoky třetích osob. Povinností laického státu je zacházet s věřícími i nevěřícími obdobným, nediskriminačním způsobem, kdy ani sekularismus neposkytuje záruku neutrálního státu. Sekularismus v podobě zákazu projevů vyznání je druhem filosofického přesvědčení.

Téma svobody vyznání je široké, proto jsem se zaměřila pouze na určité aspekty této problematiky. Svou práci člením do pěti kapitol a každou kapitolu do několika podkapitol. Toto mé uspořádání diplomové práce se liší od zásad vypracování diplomové práce, ale po obsahová stránka je zachována. Důvodem této změny je lepší orientace a pochopení problematiky svobody vyznání.

V první kapitole se zabývám obecně lidskými právy a pojmy jako svoboda vyznání, náboženství a náboženská svoboda.

V druhé kapitole se zabývám náboženskou svobodou v podobě vnitřního přesvědčení a v podobě projevu tohoto přesvědčení. V rámci projevu náboženského

vyznání nejprve pojednávám o úpravě projevu vyznání na specifických místech, jako jsou věznice či školy a u specifických osob, jako jsou vojáci. Dále se zabývám otázkou omezení svobody projevu náboženského vyznání, kdy pojednávám o omezeních v podobě rituální porážky, náboženského symbolu, proselytismu nebo blasfemie. Na závěr této kapitoly objasňuji ochranu svobody vyznání.

Ve třetí kapitole nastiňuji vnitrostátní a mezinárodní právní dokumenty, které pojednávají o ochraně svobody vyznání.

V kapitole čtvrté se zabývám historií úpravy svobody vyznání v československých ústavách od roku 1948 až do roku 1989.

V poslední páté kapitole pojednávám o aspektech svobody vyznání, kdy zpracovávám výhradu svědomí, kde se zaměřuji na výhradu při výkonu vojenské služby, výhradu lékaře a výhradu pacienta. Dále se zabývám svobodou náboženského vyznání dětí a diskriminací v rámci svobody vyznání.

K vypracování své práce jsem využila několik vědeckých metod. Vedle vztahové analýzy a jazykového výkladu, především metodu popisnou a metodu selektivní, díky níž jsem z takto rozsáhlého tématu vybrala pouze určité aspekty.

Ve své práci čerpám informace především z monografií, judikatury ESLP a ústavního soudu a odborných článků. Ráda bych na tomto místě vyzvedla autory jako Daniel Spratek, Jakub Kříž, Lucia Madleňáková a Antonín Ignác Hrdina, z jejichž publikací čerpám mnoho cenných informací.

2. Pojem svoboda vyznání

2.1. Lidská práva

Základní práva a svobody mají přirozenoprávní charakter, přesto nemají stejnou povahu. Lidská práva můžeme rozdělit z několika hledisek. Zaprvé na práva absolutní a relativní povahy, zadruhé na práva hmotněprávní a procesněprávní, zatřetí práva, která náleží všem subjektům nebo například jen státním občanům a začtvrté podle generací práv do kterých patří.¹

Lidská práva v dnešním pojetí mají univerzální charakter. Ten spočívá v názoru, že každá lidská bytost má základní lidská práva, protože je lidskou bytostí. Z hlediska západního pojetí lidských práv je důležitým počínem vznik Deklarace práv člověka a občana z roku 1789 a Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948, kde se poprvé objevilo univerzální pojetí lidských práv.

Obecně jsou lidským právům přisuzovány atributy jako nezadatelnost, nezrušitelnost, nezcizitelnost a nepromlčitelnost. Nezadatelností se rozumí, že tato práva nejsou vytvářena státem, ale pokud stát chce být považován za právní, musí je uznat, aby získaly pozitivně právní charakter. Nezrušitelnost spočívá v nemožnosti jejich legálního zrušení státem. Nezcizitelností se rozumí, že nikdo se jich nemůže pravomocně vzdát nebo přenést na jiného a nepromlčitelnost práv spočívá v jejich vymahatelnosti i po uplynutí času.

2.2. Náboženská svoboda

Náboženská svoboda patří k lidským právům s dlouhou historií. Znamky náboženské svobody můžeme spatřovat v omezené náboženské toleranci, kterou upravoval Augsburský a Vesfálský mír. Nejedná se o úpravu, která by zajišťovala svobodu vyznání jednotlivci, ale o úpravu, která zaručovala lennímu pánovi, pro oblast jeho vlivu, rozhodovat o náboženském vyznání svém a svých poddaných. Individuální svoboda vyznání se objevuje až ke konci 18. století v podobě různých tolerančních patentů. Náboženská svoboda je poprvé vyjádřena v rámci mezinárodních dokumentů ve Všeobecné deklaraci lidských práv a základních svobod, kde je svoboda vyznání charakterizována jako právo

¹ ZOUBEK, V. *Základní práva a svobody v České republice*. Praha: Laiwa Press, 1997. 10 s. ISBN 80-900846-8-0.

každého „na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje v sobě i volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevat své náboženství nebo víru, sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, vyučováním, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou a zachováváním obřadů.“² Při srovnání ustanoveních týkajících se náboženské svobody v EÚLP a Všeobecné deklarace lidských práv, je na první pohled patrný vliv Všeobecné deklarace na úpravu svobody vyznání v EÚLP.³

2.3. Pojem náboženství

Filosofie a religionistika pojem náboženství nedokázaly uspokojivě definovat, oproti tomu právo je povinno jej definovat minimálně při aplikaci právních norem, ve kterých se tento pojem vyskytuje.

Právní definicí pojmu náboženství se zabýval Jeremy Gunn, který rozlišuje náboženství jako víru, způsob života a identitu.⁴

Náboženství jako víra je chápáno jako přesvědčení lidí týkající se Boha, pravdy nebo doktrín víry. Pokud dochází v této oblasti k pronásledování věřících, je to z důvodu, že pronásledovatelé se domnívají o falšší víry, kterou věřící vyznávají. Nejčastěji budou tyto věřící označováni za kacíře, rouhače či odpadlíky víry.

Náboženství jako způsob života. Jedná se o aspekt, kde náboženství je spojeno s rituály, zvyky a tradicemi, které odlišují věřící jednotlivých náboženství od sebe. Náboženství je zde považováno za činnost, která má prostupovat celý život věřícího, ať už v podobě odmítání masa, zahalování tváře či modlení. Pokud v rámci tohoto pohledu na náboženství dochází k diskriminaci, tak z důvodů vykonávání těchto rituálů, kdy pronásledované osoby jsou označovány za fanatiky.

Náboženství jako identita je chápáno jako příslušnost k určité skupině. V tomto smyslu je identita náboženství chápána jako příslušnost k rodině,

²Usnesení valného shromáždění OSN č. 217/III. A, Všeobecná deklarace lidských práv ze dne 10. prosince 1948

³*Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. 1. vyd. [Praha]: C.H. Beck, 2012. xxvii, 965 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-365-3.

⁴GUNN, Jeremy T. The Complexity of Religion and the Definition of "Religion" in International Law.[online].*Harvard Human Rights Journal*, 2003, roč. 16, 200-205 s. [cit. 10. února 2016]. Dostupné z: <http://www.stoa.org.uk/topics/religion/Complexity%20of%20the%20Definition%20of%20Religion%20-%20Harvard%20Human%20Rights%20Journal.pdf>

či etnické, národnostní nebo rasové skupině. Je to něco, do čeho se věřící narodí, nikoliv, že se k tomu propracuje pomocí modlitby či jiných praktik. Zdůrazňují se zde především společná historie, kultura nebo tradice. Společné teologické přesvědčení stojí v pozadí. K pronásledování zde dochází jen na základě náboženské identity.

Tyto poznatky se užijí v konkrétním případě při aplikaci práva, aby došlo k naplnění účelu právní normy.

Tato koncepce pojmu náboženství se užije v praxi například u žadatelů o azyl z náboženských důvodů. Jedná se o případ, kdy úředník prověřuje důvodnost této žádosti zkoumáním žadatelových znalostí o nauce o jeho náboženství.⁵

V případě, že u žadatele převažuje aspekt víry, dá se předpokládat, že daná osoba, věrouku zná a je důvodné jeho znalosti zkoumat úřady udělující povolení k azylu.

V případě, že převažuje aspekt způsobu života, je relevantní, aby se úředník ptal na věrouku žadatele, ale musí přihlídnout ke skutečnosti, že některé náboženské praktiky mohou mít pouze lokální povahu.

Ovšem pokud u žadatele o azyl převažuje aspekt identity, tázání se na věrouku dané víry je bezpředmětné. Úředník svými dotazy může nabýt nesprávného dojmu, že se nejedná o osobu oprávněnou žádat o náboženský azyl, protože nezná nauku své víry.

⁵SPRATEK, D. Možnosti a meze zjišťování znalostí o náboženské věrouce v řízení o udělení azylu. *Jurisprudence*, 2006, 15(8), 44 s. ISSN 1802-3843.

3. Náboženská svoboda – forum internum a forum externum

Náboženskou svobodu můžeme rozdělit na forum internum neboli vnitřní přesvědčení a forum externum neboli projev tohoto přesvědčení navenek.

3.1. Forum internum

Zásah do forum internum dle Krishnaswamiho studie byl v dřívějších dobách zakázaný, ale také nemožný. S nástupem totalitních systémů a s tím spojených praktik vymývání mozku, nastává situace, kdy zásah do forum internum je možný a na základě toho také právem regulovatelný.⁶

Problém nastává při vymezení jednání, které zasahuje do forum internum. Zajisté sem spadá násilné jednání, jehož cílem je změnit smýšlení osoby, ale otázkou je, jestli sem také spadá jednání, které působí na něčí přesvědčení v podobě propagace. Kdyby toto jednání mělo být zakázáno, došlo by k omezení základního práva a to svobody projevu náboženského vyznání.⁷

K forum internum se vyjádřil i Ústavní soud ve svém nálezu, kde jej označil jako absolutní právo, které nelze omezit z žádného ospravedlnitelného důvodu, tedy nemůže podléhat zákonným omezením. Zároveň ale stanovil, že k vymezení náboženské svobody nepostačuje užití forum internum, protože z podstaty svobody vyznání plyne právo na jeho projev.⁸

Typickými příklady forum internum je svobodný vstup a výstup z církví a náboženských společností, jakožto právo na svobodnou účast či neúčast na náboženských úkonech a právo zvolit si duchovní či řeholní stav.

Právo svobodného vstupu a výstupu z církve, či náboženské společnosti, tak i právo na svobodnou účast či neúčast na náboženském obřadu je právem absolutní povahy, tj. právo, kterému odpovídá povinnost kohokoliv toto právo nerušit. Toto právo se realizuje ke všem subjektům práva, nikoliv pouze k církvím či náboženským společnostem. Právo na svobodný vstup do církve

⁶KRISHNASWAMI, A. Study of Discrimination in the Matter of the Religious Rights and Practices. New York: United nations, 1960 16 s. In: SPRATEK, D. *Evropská ochrana náboženské svobody*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2008. 16s. Deus et gentes; sv. 11. ISBN 978-80-87127-13-1.

⁷SPRATEK, D. *Evropská ochrana náboženské svobody*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2008. 75 s. Deus et gentes; sv. 11. ISBN 978-80-87127-13-1.

⁸Nález ÚS ze dne 7. října 1998 sp. zn. II. ÚS 285/97.

nebo náboženské společnosti spočívá v tom, že církev či náboženská společnost nebrání ve vstupu, ale není její povinnost přijmout osobu za člena. V České republice se neseťkáváme s případy nuceného vstupu do církve či náboženské společnosti, častěji dochází k psychickému nátlaku, vyhrožování či vydírání v případech, kdy chce osoba určitou náboženskou skupinu opustit. Nejčastěji se jedná o případy neregistrovaných církví či náboženských společností, které svým charakterem naplňují spíše definici sekty.⁹

Dalším právem náležícím do *forum internum* je právo osoby si zvolit duchovní či řeholní stav. Opětovně se jedná o absolutní právo, ze kterého nevyplývá povinnost církve či náboženské společnosti, popřípadě řeholního společenství, do tohoto společenství osobu přijmout. Komunistický režim zásadně omezil právo vstoupit do duchovního stavu a vstup do řeholního stavu téměř vyloučil.¹⁰

Za dob komunismu byl vstup do duchovního stavu v římskokatolické církvi umožněn jen prostřednictvím studia na státní Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Praze se sídlem v Litoměřicích. Fakulta byla pod přísným státním dozorem. Počet uchazečů o studium byl státem omezen, což vedlo k jejich emigraci do zahraničí či jejich tajnému vysvěcení a působení v církvi. Vzdělání duchovním evangelické církve poskytovala Husova československá bohoslovecká fakulta v Praze a Komenského evangelická bohoslovecká fakulta v Praze. Ostatní teologické školy poskytující vzdělání duchovním jednotlivých církví byly zrušeny.

V rámci řeholního stavu došlo v dubnu a květnu roku 1950 k likvidaci mužských klášterů a to nestátními orgány nazývanými Lidové milice. Řeholníci byli svezeni do centralizačních táborů, ze kterých byli propuštěni na podzim roku 1950. Mladší generace řeholníků byla povolána k výkonu vojenské služby u pomocných technických praporů Československé lidové armády neboli PTP a starší byli zaměstnáni v lesních a zemědělských závodech. Obdobná situace nastala u ženských řeholí. Tato akce byla provedena bez jakéhokoliv zákonného

⁹HRDINA, I. , A. *Náboženská svoboda v právu České republiky: (podle právního stavu k 1.1.2004)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 115 s. ISBN 80-86432-67-X.

¹⁰KRÍŽ, J. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, 28 s. ISBN 978-80-7400-362-2.

zmocnění, natož individuálního právního aktu, na základě něhož by orgány postupovaly.¹¹

3.2. Forum externum

Forum externum se rozumí projev náboženského vyznání nebo přesvědčení, kdy jej může jednotlivec projevovat sám nebo společně s jinými, veřejně nebo soukromě. Zároveň právo projevovat náboženské vyznání může být vykonáváno aktivně nebo pasivně, kdy nucení k činění projevu vyznání je porušením práva svobody vyznání.¹² Právo svobodně projevovat své náboženství a víru bylo odděleno od práva na projev myšlení a svědomí, kdy jej lze omezit na základě čl. 16 LPS odst. 4, oproti tomu projev myšlení a svědomí spadá pod ochranu čl. 17 LPS a to svobody projevu. V určitých případech může dojít ke sporu, jestli se jedná o projev víry a náboženství či o projev myšlení a svědomí. Jakož tomu bylo v případě rozhodnutí EKLP ve věci Angelini proti Švédsku, kdy si matka ateistka stěžovala na náboženskou výuku ve škole její dcery, která byla ustanovena ve školním řádu.¹³

Rozlišujeme čtyři typy projevu náboženského vyznání a to bohoslužbu, vyučování, provádění náboženských úkonů a zachování obřadu.

Bohoslužba a zachování obřadu v rozhodovací praxi ESLP byly vždy posuzovány společně, proto se lze domnívat, že obsah těchto práv je téměř totožný. O těchto právech bylo pojednáváno například v rozsudku EKLP o nemožnosti konání druidského náboženského obřadu v prostorách Stonehenge v době letního slunovratu. Důvodem zákazu konání tohoto obřadu v prostorách Stonehenge byl narůstající počet přihlížejících, kteří nerespektovali zákony a docházelo k potyčkám s policií. Druidové podali stížnost k EKLP, protože se domnívali, že zákazem vstupu do Stonehenge v době letního slunovratu k vykonání náboženského obřadu, došlo k zásahu do jejich práva svobody náboženského projevu vyplývajícího z čl. 9 EÚLP. EKLP rozhodla, že zákazem vstupu do prostor Stonehenge dochází k omezování práv druidů na náboženskou svobodu, dále

¹¹TRETERA, R., J. *Zákony o církvích ze 14. října 1949 a likvidace autonomie církví v Československu v letech 1948–1950*, *Revue církevního práva*, 2015, 61(2), 80-81 s. ISSN 1211-1635.

¹²Rozsudek ESLP ve věci Buscarini a další proti San Marinu ze dne 18. února 1999, stížnost č. 24645/94.

¹³Rozsudek EKLP ve věci Angelini proti Švédsku ze dne 3. listopadu 1986, stížnost č. 10491/83.

ale konstatovala, že toto jednání má legitimní cíl, což je ochrana veřejné bezpečnosti a tento zásah je nezbytný v demokratické společnosti.¹⁴

Dalším případem, který se zabýval omezením bohoslužby a zachováním obřadu, může být neudělení povolení pro výkon rituálních porážek, o čemž pojednávám v kapitole 3.3.1.

Vyučováním se rozumí šíření náboženského učení směrem ke členům dané náboženské skupiny nebo šíření učení vně náboženské skupiny. Problémovým se shledává šíření náboženského učení vně skupinu, kdy některé druhy šíření víry mohou být považovány za proselytismus, o kterém pojednávám v kapitole 3.3.3.

Právo projevat náboženské vyznání v podobě náboženských úkonů není dotčeno v případě neudělení pracovního volna z důvodu oslavy náboženského svátku. Toto pravidlo se opírá o rozhodnutí ESLP ve věci Kostaske proti bývalé jugoslávské republice Makedonii, kdy stěžovatel byl pokutován za neomluvenou nepřítomnost v práci během probíhajícího muslimského svátku a tím se domníval, že byla porušena jeho práva vyplývající z čl. 9 a čl. 14 EÚLP. Soud došel k názoru, že neúčastí stěžovatele na slavení muslimských svátků nedochází k omezování jeho práva svobody projevu vyznání. Dále Soud konstatoval, že prokazování znalostí islámského náboženství stěžovatelem nemá v tomto případě diskriminační charakter, protože toto jednání sleduje legitimní cíl. Stěžovatel se domáhá určité výsady, která ostatním zaměstnancům nepřísluší, a proto po něm tento důkaz může být požadován. Jedná se tedy o vztah přiměřenosti mezi použitými prostředky a cílem, kterého má být dosaženo.¹⁵

3.2.1. Úprava projevu vyznání u specifických osob a na specifických místech

Úprava svobody projevu vyznání může být specifická s ohledem na určitá místa a osoby, jež ji vykonávají. V této části pojednávám o úpravě svobody projevu vyznání vojáků, osob odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody, či osob nacházejících se v nemocničním nebo školském zařízení.

¹⁴Rozsudek EKLP ve věci A.R.M. Chappell proti Spojenému království ze dne 23 července 1987, stížnost č. 12587/1986.

¹⁵Rozsudek ESLP ve věci Kostaske proti Bývalé jugoslávské republice Makedonie ze dne 13. dubna 2006, stížnost č. 55170/00.

3.2.1.1. Projev náboženského vyznání vojáky z povolání

Úpravu projevu náboženské víry či vyznání vojáků z povolání nalezneme v zákoně o vojácích z povolání v § 46, kdy voják nesmí pořádat náboženské obřady a bohoslužby a účastnit se jich, brání-li tomu důležitý zájem služby, nekoná-li službu duchovního.¹⁶

3.2.1.2. Projev náboženského vyznání při výkonu trestu odnětí svobody

Duchovní služby ve vězení jsou oprávněny vykonávat pouze registrované církve a náboženské společnosti, úprava projevů náboženské víry bez přítomnosti duchovních, v podobě společné či individuální molitby vězňů neexistuje.¹⁷

V souvislosti s výkonem trestu odnětí svobody rozhodoval Ústavní soud o otázce zajištění zvláštního způsobu stravování požadovaném náboženstvím vězně. Ústavní soud v nálezu uvedl, že „*rozhodující pro vyřešení případu je odpověď na otázku, zda je Česká republika jako veřejná moc povinna poskytnout speciální stravu, jejíž požívání je součástí výkonu náboženství, jestliže se vyznavač takové víry nachází ve věznici, tj. v moci státu, a je omezen v osobní svobodě. Ústavní soud zde zastává názor, že není možné dát obecnou odpověď na tuto otázku. Nenašly ji ani soudy v jiných státech, které se problémy projevu náboženství v případech vězňů zabývaly.*”¹⁸

3.2.1.3. Projev náboženského vyznání v nemocnicích a školách

Úprava svobody projevu náboženství a víry v nemocnicích či ve školách neexistuje, z čehož vyplývá, že není omezena. Jedná se o případy, kdy žák může vyjadřovat své názory ke kontroverzním tématům (homosexualita, eutanazie, interrupce), je mu dovoleno navštěvovat bohoslužby na školním výletě či je bráněno šikaně vůči takovému žákovi jeho spolužáky.¹⁹

3.3. Omezení práva svobodně projevovat své náboženství nebo víru

Právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru může být omezeno při splnění třech podmínek. Zaprvé omezení musí být stanoveno zákonem, zadruhé

¹⁶Zákon č. 221/1991 Sb., o vojácích z povolání ze dne 14. září 1999.

¹⁷KŘÍŽ, J. Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, 14 s. ISBN 978-80-7400-362-2.

¹⁸Nález ÚS ze dne 10. dubna 1998, sp. zn. II. ÚS 227/97.

¹⁹ KŘÍŽ, J. Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, 16 s. ISBN 978-80-7400-362-2.

omezení musí směřovat k legitimnímu cíli a zatřetí omezení musí být nezbytné v demokratické společnosti, což ve svém nálezu judikoval Ústavní soud.²⁰

Omezení v souladu se zákonem je tvořeno dvěma aspekty a to formálním a kvalitativním. Formální aspekt hovoří o povinnosti úpravy omezení ve vnitrostátním právu, kdy toto omezení může mít podobu zákonnou, ale také podobu ustálené judikatury. Kvalitativním aspektem se rozumí povinnost, aby omezení upravené ve vnitrostátním právu bylo dostupné, předvídatelné a vylučovalo svévoli.

Legitimními cíli zákonného omezení svobody projevu náboženského vyznání jsou veřejná bezpečnost, ochrana veřejného pořádku, ochrana zdraví, ochrana morálky a ochrana práv a svobod jiných. Ochranou veřejné bezpečnosti je například odmítnutí registrovat církve, jejímž cílem je destabilizace země. Ochranou veřejného pořádku je kupříkladu trestní postih osoby, jež vykonává náboženské obřady bez povolení státem. Ochranou zdraví a morálky je například neposkytnutí vegetariánské stravy buddhistickému vězni a ochranou práv a svobod jiných je například omezení, které zakazuje nechtěné obracení na víru.

Zásah nezbytný v demokratické společnosti je zásah, který byl přiměřený k zamýšlenému legitimnímu cíli a zásah, který je podmíněn naléhavým veřejným zájmem. Význam naléhavého veřejného zájmu spočívá v jeho konstatování ESLP. V případě, že ESLP konstatuje, že zahalování tváře muslimským šátkem je zakázáno, protože se jedná o zásah nezbytný v demokratické společnosti k ochraně naléhavého veřejného zájmu, je velmi pravděpodobné, že obdobné případy budou Soudem rozhodovány stejně. Příkladem může být zahalování muslimské studentky či učitelky. Přiměřenost se vztahuje ke konkrétnímu případu omezení, kdy příkladem může být trestný čin proselytismu. V jednom případě se jednalo o zásah do projevu svobody vyznání a v druhém nikoliv. Rozdíl v daných případech byla skutečnost, že jednou šířil víru civilista, který nemohl nikoho přinutit, aby jej vyslechl a v druhém případě byla šířitelem víry osoba nadřizeného, který tak činil vůči svým podřízeným.

Důležité je zde také poznamenat, že podmínka zásahu nezbytného v demokratické společnosti se postupem času vyvíjí, což je patrné na případu

²⁰Nález ÚS ze dne 27. listopadu 2002, sp. zn. PL ÚS 6/02.

trestního postihu odpíračů výkonu vojenské služby z důvodu výhrady svědomí. Dříve ESLP rozhodoval, že se jedná o opatření slučitelné s EÚLP. V rozsudku Baytayan proti Arménii došel, ale k opačnému názoru. Odůvodnil to faktem, že převážná část států Rady Evropy poskytla možnost odepřít výkon vojenské služby z důvodu výhrady svědomí a že toto právo je upraveno v Chartě základních práv EU.²¹

3.3.1. Rituální porážka

Příkladem omezení svobody projevu náboženství a víry je rituální porážka zvířat, kdy použít speciální metody usmrcení při náboženských obřadech může pouze církev či náboženská společnost a to jen v případě udělení povolení Ministerstvem zemědělství. Církev a náboženská společnost je povinna požádat krajskou veterinární správu o vyhotovení veterinárních podmínek pro provedení porážky zvířat. Tuto porážku může vykonávat pouze osoba způsobilá.²²

V únoru 2016 byl rozeslán poslancům České republiky návrh zákona o zákazu halál porážek. Tímto zákonem mělo dojít ke změně zákona na ochranu zvířat proti týrání §5 f, kdy užití zvláštních metod k porážce pro náboženské účely se zakazuje. Protože zákaz pouze halál porážek by byl považován za diskriminační z důvodu náboženství, cílem zákona bylo zakázat veškeré rituální porážky.

V důvodové zprávě se dočteme tři důvody pro zákaz rituálních porážek. Prvním z nich je utrpení zvířete, které za plného vědomí umírá až několik minut, druhým důvodem je, že halál porážky jsou certifikované, kdy za certifikát se platí poplatek, který je příjmem teroristických skupin a třetím důvodem je skutečnost, že halál porážky jsou nehygienické, kdy maso může být znečištěno žaludečním či střevním obsahem.

V důvodové zprávě autoři návrhu hodnotí jeho soulad s mezinárodními smlouvami, jimiž je Česká republika vázána a s ústavním pořádkem. Dle evropské úpravy v článku 26 odst. 2 písm. c) nařízení o ochraně zvířat při usmrcování, má členský stát EU možnost porážky bez omráčení bez dalšího zakázat. Navrhovatelé

²¹*Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. 1. vyd. [Praha]: C.H. Beck, 2012. xxvii, 977-980 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-365-3.

²²Zákon č.246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů ze dne 15. dubna 1992.

zákonu shledávají jeho soulad s čl. 15 odst. 1 LPS, na základě odůvodnění, že v případě sporu mezi svobodou vyznání a lidskostí, má přednost lidskost.²³

Tento návrh zákona byl vzat zpět a podán nový návrh zákona o zákazu halál porážek. V důvodové zprávě druhého návrhu zákona je vysvětlení, kdy ministr zemědělství konstatoval, že původní návrh ve vládě nepodpoří, ale zároveň z jeho vyjádření bylo patrné, že se s halál porážkami neztotožňuje. To vedlo navrhovatele zákona k jeho zpětvzetí a úpravě, kdy mělo dojít pouze k zákazu halák porážek. V důvodové zprávě se navrhovatelé vypořádali s problémem diskriminace z náboženských důvodů, odůvodněním, že judaismus je na našem území tradiční a proto není důvod k zákazu košer porážek, oproti halál porážkám.²⁴ Vládě byl nový návrh zákona o zákazu halál porážek předložen dne 9. března 2016, kdy jej nepodpořila. Podle vlády se jednalo o návrh protiústavní, kterým by bylo zasaženo do práva na svobodu projevu vyznání obsaženého v LPS a k diskriminaci islámu vůči jiným náboženstvím.²⁵

Osobně tento návrh zákona považuji za velmi populistický, s ohledem v jakém období byl podán. Nacházíme se v době, kdy lidé mají strach z migrační vlny, která postihuje Evropu a především z osob muslimského vyznání. Domnívám se, že tímto zákonem chtěli zákonodárci ukázat, že Evropa (Česká republika) patří nám a žádné rituály, které nejsou pro naši kulturu typické, nebudeme tolerovat a už vůbec ne se přizpůsobovat. Samotné odůvodnění návrhu považuji za směšné. Odůvodnění, že rituální porážka zvířeti způsobuje utrpení je zavádějící. Při pročitání článků zabývajících se touto tematikou jsem nabyla dojmu, že pokud je porážka provedena osobou způsobilou, zvíře po proříznutí hrdla ztrácí vědomí a tím pádem netrpí. Druhý bod odůvodnění návrhu zákona nedokážu zdravím rozumem pochopit. To, že peníze z certifikátů putují k teroristickým skupinám, považuji za snahu v občanech vyvolat strach, kdy mám pochybnosti o podloženosti těchto skutečností. A třetí bod důvodové zprávy, že se jedná o nehygienický proces, kdy může dojít ke znečištění masa, nechci posuzovat ze svého laického pohledu.

²³Návrh zákona, o zákazu halál porážek[online]. *Parlament České republiky* [cit. 16. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=713&CT1=0>.

²⁴Návrh zákona, o zákazu halál porážek[online]. *Parlament České republiky* [cit. 16. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=714&CT1=0>

²⁵ČTK. Vláda nepodpořila návrh Úsvitu na zákaz halál porážek[online]*deník.cz*[cit. 15.3.2016]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/vlada-nepodporila-navrh-usvitu-na-zakaz-halal-porazek-20160309.html

Předpokládám, že pokud rituální porážky byly povoleny do nynější doby a žádné hygienické problémy se neobjevily, není důvod k obavám, že by k tomu v budoucnu došlo. Nový návrh zákona o zákazu halál porážek byl překvapivě ještě horší než původní návrh. Opustit myšlenku upravenou v původním návrhu, že zákazem pouze halál porážek dojde k diskriminaci z náboženských důvodů s odůvodněním, že judaismus má v České republice tradici, považuji za vadnou. V souhrnu mohu říci, že rozhodnutí vlády návrh zákona nepodpořit pro mě není překvapivé a naprosto se s ním ztotožňuji.

Úpravu zákazu rituálních porážek nalezneme v Holandsku a Polsku. V Holandsku byl zákaz rituálních porážek přijat v roce 2011 hlasováním poslanců, kdy 116 hlasů bylo pro zákaz a 30 hlasů bylo pro povolení rituálních porážek. Z důvodů protestů, jak doma, tak v zahraničí, poslanci nakonec stanovili, že rituální porážky mohou být ve výjimečných případech povoleny, když řezník prokáže, že zvíře netrpělo více než při běžné porážce. Bohužel poslanci nedefinovali, jak to řezník může dokázat. Odpůrci zákazu rituálních porážek namítají, že židé a muslimové si začnou pouze shánět košer a halál maso v zahraničí a zamýšlená ochrana zvířat před bolestivou smrtí nenastane.²⁶

V Polsku byl přijat zákaz rituálních porážek v roce 2013, kdy tento zákaz vyvolal bouřlivou diskuzi, která vedla k novému hlasování, ve kterém mělo dojít k opětovnému povolení rituálních porážek, což se nestalo. Podporovatelé zrušení zákazu rituálních porážek argumentovali tím, že velká část exportního masa pochází právě z rituálních porážek.²⁷ Dne 10. prosince 2014 polský Ústavní soud rozhodl, že zákon zakazující rituální porážky je protiústavní. Své rozhodnutí zdůvodnil nesouladem zákona zakazujícího rituální porážky s Polskou ústavou a EÚLP, kde je upravena svoboda vyznání. Ústavní soud konstatoval, že svoboda vyznání je nadřazena ochraně zvířat.²⁸

²⁶Muslimové a židé rozhořčení. Rituální porážky končí [online]. Týden.cz[cit. 8. 3. 2016]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/muslimove-a-zide-rozhorceni-ritualni-porazky-konci_205819.html.

²⁷Rituální porážky zvířat jsou ilegální, rozhodl polský Sejm [online] Zprávy e15.cz [cit. 8. 3. 2016]. Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/zahranicni/politika/ritualni-porazky-zvirat-jsou-ilegalni-rozhodl-polsky-sejm-1005877>.

²⁸Polsko zrušilo zákaz rituální porážky zvířat [online] deník.cz[cit. 14.3.2016]. Dostupné z: http://www.denik.cz/ze_sveta/polsko-zrusilo-zakaz-ritualni-porazky-zvirat-20141210.html

Rituální porážka byla projednávána kupříkladu ve věci *Cha'are Shalom Ve Tsedek* proti Francii. V dané věci byla stěžovatelkou židovská obec ve Francii, která tvrdí, že došlo k porušení jejího práva dle čl. 9 a čl. 14 EÚLP. Stěžovatelka se domnívala, že došlo k zásahu do jejího práva vyznávat své náboženství prostřednictvím výkonu náboženských rituálů, kdy jí nebylo uděleno francouzskými úřady povolení provádění rituálních porážek. Vláda namítala, že odmítnutím udělení povolení vykonávat porážky nedochází k zásahu do stěžovatelčinych práv. Docházelo by k němu jen v případě, že by stěžovatelka neměla možnost si opatřit maso, které odpovídá jejím potřebám. Přitom odkazovala na fakt, že některá řeznictví *glatt* maso prodávají a někteří členové stěžovatelky si dané maso opatřují v Belgii. Dále vláda odkazovala na možnost obrátit se na Pařížskou konzistoriální židovskou obec, která povolení k rituálním porážkám získala a dohodnout se s ní, že pod její záštitou budou dané porážky vykonávat specialisté stěžovatelky, jak to činí jiné ortodoxní židovské obce. EKLP nakonec rozhodla, že nedošlo k porušení stěžovatelčina práva, kdy odkazuje na argument vlády, že k omezení by došlo v případě, že by si stěžovatelka nemohla zajistit maso vyhovující jejímu přesvědčení, což se v konkrétním případě nestalo.²⁹

3.3.2. Náboženský symbol

Dalším typickým příkladem omezení svobody projevu náboženství a víry je užívání náboženských symbolů.

Náboženským symbolem je předmět náboženského uctívání, který je užíván v souvislosti s výkonem svobody projevovat své náboženství navenek, kdy tímto předmětem je oděv, náčiní, psané texty, obrazy a další.³⁰

3.3.2.1. Náboženský symbol v odívání

Před ESLP se objevilo několik velmi zajímavých případů, které se zabývaly problematikou náboženského oděvu.

²⁹Rozsudek EKLP ve věci *Cha'are Shalom Ve Tsedek* proti Francii ze dne 27. června 2000, stížnost č. 27417/95.

³⁰EVANS, M., D. *Manual on the Wearing of Religious Symbols in Public Areas*. Strasbourg: Council of Europe, 2009, 63 s. ISBN 978-92-871-6616-6.

Za nejvýznamnější považují případ dvacetitřileté francouzsky muslimského vyznání, která podala stížnost proti Francii, ve které napadala zákon zakazující zahalování tváře.

Dne 11. dubna 2011 vstoupil ve Francii v účinnost zákon č. 2010/1192, o zákazu zakrývání obličeje na veřejném prostranství, kdy veřejným prostranstvím se rozumí prostory otevřené veřejnosti. Za porušení tohoto zákona hrozí pokuta ve výši 150 euro nebo povinné absolvování hodin výchovy k občanství. Trest spočívající v převýchově může být uložen samostatně nebo společně s pokutou. Dále osobám, jež zneužijí svého nadřazeného postavení a přinutí jinou osobu k zakrývání obličeje, hrozí trest odnětí svobody ve výši jednoho roku a pokuta 30 000 euro. Pokud se tohoto jednání dopustí vůči nezletilé osobě, hrozí takovéto osobě trest dvojnásobný.³¹ Před přijetím této úpravy vešel v roce 2004 v platnost zákon o zákazu nošení ostentativních náboženských symbolů ve státních školách. Tímto zákonem nebylo zakázáno nošení pouze muslimských šátků, ale také například jarmulek či velkých křížů ve státních školách.

Soud stížnost přijal a při svém rozhodování se zaměřil na zkoumání přiměřenosti zásahu a legitimacy cílů tohoto omezení. Soud shledal, že se jedná o přiměřený zásah, jehož cílem není zákaz nošení náboženského symbolu, ale jehož cílem je zákaz zahalování tváře, protože francouzská úprava připouští jiné náboženské symboly jako součást oděvu. Co se týče legitimacy tohoto omezení, zahalování tváře, jakožto určitá ochrana před světem, může být státem považováno za zásah do práv ostatních občanů žít v socializované společnosti. Z toho důvodu soud rozhodl, že nedošlo k porušení čl. 8 a 9 EÚLP.³²

Dalším případem je stížnost proti propuštění ze zaměstnání učitelky na základní škole a to z důvodu nošení muslimského šátku. Soud dospěl k názoru, že nedošlo k porušení čl. 9 EÚLP. Toto své rozhodnutí odůvodnil tím, že učitelka vyučovala žáky velmi nízkého věku, kdy tyto žáci jsou oproti starším žákům náchylnější k ovlivnění, což by mohlo vést až k obracení dětí na muslimskou víru.³³

³¹NĚMČÁK, V. Zákaz nošení burky ve Francii [online]. *Jiné právo*, 2011[cit. 14. 3. 2016]. Dostupné z: <<http://jinepravo.blogspot.com/2011/04/vitezslav-nemcak-zakaz-noseni-burky-ve.html>> .

³²SCHEU, H., Ch.. Zákaz zahalování žen a náboženská svoboda v Evropě. *Jurisprudence*. 2014, č. 17(4), 21-22 s. ISSN 1802-3843.

³³ Rozsudek ESLP ve věci Dahlab proti Švýcarsku ze dne 15. února 2001, stížnost č. 42393/98.

Dalším případ, který se dostal před ESLP je případ stěžovatelky, která vyrůstala v tradiční muslimské rodině a jako svou povinnost považovala nošení muslimského šátku. Toto jí nebylo umožněno na Univerzitě v Istanbulu, kde rektor rok po jejím nástupu vydal oběžník, kterým zakazoval nošení muslimských šátků a vousů u mužů pod hrozbou vyloučení. Stěžovatelka odmítla tento zákaz akceptovat, což vedlo k jejímu nepřipuštění ke zkouškám a k přednáškám a následnému vyloučení ze studia. Soud shledal, že toto omezení má legitimní cíl v podobě podpory soužití jednotlivých náboženských skupin na univerzitě a dospěl k názoru, že nedošlo k porušení čl. 9 EÚLP.³⁴

Další případy, o kterých chci pojednávat je stížnost paní Eweidy a paní Chaplin. ESLP o nich rozhodl společným rozsudkem ve věci Eweida a ostatní proti Spojenému království. Tyto případy jsem si vybrala, abych ukázala, že před ESLP se neprojednávají pouze stížnosti týkající se nošení muslimského šátku, ale také nošení jiných náboženských symbolů. Dalším důvodem je rozdílnost těchto rozhodnutí.

Nejprve pojednám o případě paní Eweidy, která byla zaměstnankyní letecké společnosti British Airways. Tato společnost v roce 2007 zakázala zaměstnancům, kteří přijdou do kontaktu s veřejností nošení náboženských symbolů, kdy tento zákaz se netýkal pouze symbolů jako je muslimský šátek, či náramek sikhů, kterým přímo víra přikazuje nošení těchto symbolů. Tato skutečnost se nelíbila stěžovatelce, která jako křesťanka chtěla do zaměstnání nosit přívěšek kříže, což jí nebylo povoleno s odůvodněním, že se nejedná o symbol, jež jí její víra ukládá nosit. Veřejnosti se toto omezení nelíbilo, proto sama společnost zákaz nošení náboženských symbolů v zaměstnání zrušila. Během trvání zákazu stěžovatelka odmítala chodit do práce, poté se vrátila a žádala náhradu mzdy, kterou jí společnost odmítla dát. Stěžovatelka se obrátila na soud, který ji nevyhověl, což vedlo k podání stížnosti k ESLP. Stížnost směřovala proti Spojenému království, kdy proti společnosti jako soukromé osobě nemohla být směřována. ESLP zde posuzoval, jestli právo projevat své vyznání, je státem dostatečně chráněno. Soud nakonec dospěl k rozhodnutí, že došlo k porušení čl. 9 EÚLP. Britské soudy v případě konfrontace zájmu stěžovatelky na svobodný projev jejího vyznání a zájmu

³⁴ Rozsudek ESLP ve věci Sahin proti Turecku ze dne 10. listopadu 2005, stížnost č. 44774/98.

společnosti, který spočíval pouze v pozvednutí image firmy, přisuzovaly příliš velkou váhu zájmu společnosti. Avšak zájem zaměstnavatele nebyl nijak velký, což už vyplývalo ze skutečnosti, že některým zaměstnancům nošení náboženského symbolu povolil a dokonce zákaz nošení náboženských symbolů na pracovišti poté zrušil.³⁵

V případě paní Chaplin se jednalo o zákaz nošení přívěsku v podobě křížku v zaměstnání, kdy stěžovatelka pracovala jako zdravotní sestra ve státní nemocnici. Nemocnice tento zákaz odůvodnila skutečností, že jsou zde z hygienických důvodů zakázány nosit jakékoliv šperky. Stěžovatelka považovala zákaz projevat své vyznání v podobě nošení křížku za diskriminační a po vyčerpání všech vnitrostátních opravných prostředků, se obrátila na ESLP. Soud dospěl k názoru, že nedošlo k porušení stěžovatelčina práva svobodného projevu vyznání. Při porovnání stěžovatelčina zájmu svobody projevu vyznání a zájmu nemocnice na ochranu zdraví a bezpečnosti svých pacientů, zde převažuje zájem na bezpečí a ochranu zdraví.³⁶

V tomto případě se naprosto ztotožňuji s rozhodnutím ESLP. Zákaz nošení náboženského symbolu z důvodu ochrany bezpečnosti a zdraví považuji za legitimní. Osobně nechápu důvody, které vedly stěžovatelku k podání stížnosti k ESLP. Myslím, že každý rozumný člověk chápe rozhodnutí nemocnice o zákazu nošení jakýchkoliv šperků na takovémto pracovišti za logický. Nejen, že stěžovatelka může šperkem v podobě křížku ohrozit své pacienty, ale zároveň může být ohrožena sama v případě, kdy jí pacient přívěsek z krku nedopatřením strhne.

3.3.2.2. Náboženský symbol a jeho umístění ve veřejném prostoru

Pro mě je velmi zajímavým případem omezení svobody projevu náboženského vyznání spor o umístování křesťanských křížů v italských školách. Italská právní úprava od roku 1860 zakotvovala povinnost vyvěšovat krucifixy ve školách. Stěžovatelka jako ateistka se ale domnívala, že umístování

³⁵Rozsudek ESLP věci Eweida a ostatní proti Spojenému království ze dne 15. ledna 2013, stížnosti č. 48420/10, 59842/10, 51671/10 a 36516/10.

³⁶Rozsudek ESLP věci Eweida a ostatní proti Spojenému království ze dne 15. ledna 2013, stížnosti č. 48420/10, 59842/10, 51671/10 a 36516/10.

náboženských symbolů je nevhodné a žádala jejich odstranění. Daný spor se dostal před ESLP.

Vláda argumentovala tím, že kříž kromě toho, že je symbolem náboženským, je také symbolem italské historie, kultury a tolerance vůči druhým. Dále odkazovala na rozsudek Otto-Preminger-Institut proti Rakousku, kde bylo konstatováno, že stát má chránit národní tradice. Jedním z dalších vládních argumentů bylo, že právo na vzdělání zahrnuje pouze osnovy vzdělání, nikoliv vyvěšování křížů. Mimoto se vláda opírala o fakt, že neexistují žádné předpisy, které by zakazovaly vystavování jiného náboženského symbolu ve třídě a že jsou poskytovány výhody i věřícím jiných náboženství, jako příklad byl uveden fakt, že studenti židovského vyznání nemusejí skládat zkoušky v sobotu či umožnění nošení muslimských šátků ve školách.

Hlavní stěžovatelčiny argumenty byly, že vystavováním křesťanských křížů ve školách, dochází k upřednostňování jednoho náboženství před jinými, dále odmítala argument, že krucifix je národním symbolem, protože národním symbolem dle Italské ústavy je národní vlajka. Stěžovatelka odkazovala na případ Dahlab proti Švýcarsku, kdy ESLP shledal, že nošením muslimského šátku, může učitelka ovlivnit své žáky.

Nejprve ve věci rozhodoval malý senát ESLP, který rozhodl, že došlo k porušení čl. 9 EÚLP svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání a k porušení čl. 2 Protokolu č. 1 svoboda vzdělání.

Toto rozhodnutí vzbudilo obrovskou nevoli, jak v Itálii, tak po celé Evropě. Bylo to poprvé, kdy Soud zasáhl do záležitostí, které obvykle ponechával k uvážení jednotlivým státům.

Vláda věc předložila velkému senátu ESLP, který rozhodl opačně. Nejprve se Soud zabýval otázkou, jestli kříže ve školách mohou vést k porušení čl. 9 EÚLP a čl. 2 protokolu č. 1.

Dle Soudu by státy měly poskytovat vzdělání, které je neutrální s ohledem na náboženství, to ale nebrání, aby státy do vyučovacích osnov zařadily informace, které mají podobu náboženskou či filosofickou. Tyto informace musejí být sdělovány objektivním, pluralitním a kritickým způsobem, aby žákům umožňovali si vytvářet kritický názor na danou problematiku.

Dále nesouhlasí s názorem vlády, že právo na vzdělání upravené v čl. 2 Protokolu č. 1 upravuje pouze osnovy výuky, nikoliv přítomnost křížů ve třídách.

Soud otázku, jestli kříž je náboženským symbolem, ale také symbolem tradičním, ponechává na úvaze jednotlivých států.

Nově přichází s pojmem „pasivní symbol“ – křesťanské kříže, jehož protikladem je „aktivní symbol“, což je například zahalení tváře z náboženských důvodů.³⁷

Po vynesení rozsudku Velkého senátu se snesla opět velká kritika, kdy mnozí Soudu vytýkali nedostatečnou argumentaci v případě, kdy nové rozhodnutí změnil o sto osmdesát procent.

Jedním z kritiků byl doktor Lorenzo Zucca. Ten konstatoval, že rozhodnutí Soudu je velmi krátké a špatně odůvodněné, kdy hlavní argument Soudu spočívající v úctě k prostoru uvážení jednotlivých států, považuje za nedostatečný. Dále nesouhlasí s rozdělením náboženského symbolu na pasivní a aktivní. S nadsázkou tvrdí, že aktivní symbol kříže by byl asi kříž, který se hýbe a hypnotizuje děti k víře.³⁸

Dalším velkým kritikem je Zdeněk Kühn, který zastává stejný názor jako irská soudkyně Anna Power. Ta souhlasí s názorem Soudu, že povinností státu je zajistit neutralitu veřejné výchovy, ale poté konstatuje, že Soud pokračoval nesprávným směrem, když se svým rozhodnutím o zákazu křížů v italských školách přiklonil k určité ideologii v podobě sekularismu. Sekularismus je jistý druh ideologie, kdy jeho nadřazenost nehovoří o náboženské či filosofické neutralitě státu. Zdeněk Kühn se domnívá, že důvodem změny rozhodnutí ESLP je především obrovská vlna kritiky, která se na Soud snesla. Své rozhodnutí by jistě nepřijal, kdyby sledoval historii vyvěšování křížů. Obdobné rozhodnutí vydal již v devadesátých letech německý Spolkový soud. Toto rozhodnutí se také setkalo

³⁷KROŠLÁK, D., MORAVČÍKOVÁ M. *Rozhodovací činnost soudů a náboženstvo*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, 190 s. ISBN 978-80-8168-181-3.

³⁸ZUCCA, L. 2011. A Comment on Lautsi. [online]. *EJIL: Talk!, Blog of the European Journal of International Law*[cit. 5. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.ejiltalk.org/a-comment-on-lautsi/>.

s kritikou a ve výsledku úprava vyvěšování křížů byla ponechána v platnosti s minimálními změnami.³⁹

Jednalo se o případ, kdy Bavorský řád základních škol ukládal povinnost ve třídách vyvěšovat krucifix. To se, ale nelíbilo zastáncům tzv. antropozofické filosofie, ti se domnívali, že umírající mužské tělo může změnit dětský pohled na svět a náboženství. Ústavní soud své rozhodnutí podložil tím, že povinností státu je ochránit děti před útoky vyznavačů jiných náboženství. Dále konstatoval, že vyvěšením kříže ve třídách je křesťanství postaveno na roveň státního náboženství. Stejně jako v případě Lautsi, zde vláda odkazuje na skutečnost, že kříž není pouze symbolem náboženským, ale také symbolem evropské historie, což stejně jak v již zmiňovaném případě Ústavní soud odmítl. Dále Ústavní soud prohlásil, že pozitivní právo na svobodu vyznání rodičů a dětí křesťanského vyznání spočívající v jeho projevu je omezeno, protože toto samé právo mají rodiče a děti jiných vyznání. A to i přestože většina obyvatel Bavorska jsou křesťanského vyznání, kdy již ze smyslu základního práva svobody vyznání plyne povinnost ochrany menšinových vyznání.⁴⁰

Mně osobně rozlišování náboženského symbolu na pasivní a aktivní přijde podivné. Když srovnám případy, učitelky nosící muslimský šátek ve škole a případ křížů ve školách, shledávám je velmi podobné, přitom rozhodnutí ke kterým ESLP došel, jsou diametrálně odlišná. Dle mého ani muslimský šátek, ani kříž ve školách neovlivní ničí smýšlení a to ani malých dětí. Myslím si, že kříže ve školách pouze odkazují na tradice, které daná země vyznává a které jsou typické pro evropskou kulturu. Jejich odstraněním bychom se těchto hodnot vzdávali, což si myslím, že je škoda. Co se týče muslimského šátku, jsem toho názoru, že každá lidská bytost má právo projevovat své vyznání navenek, pokud tím nezasahuje do práv jiných osob. Z mého hlediska nošením jakéhokoliv náboženského symbolu, ať už muslimského šátku či křížku, k tomuto nedochází.

³⁹KÜHN, Z. *Krucifixy v evropských veřejných školách* [online]. *Jiné právo* [cit. 3. 3. 2016]. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.com/2011/03/krucifixy-v-evropskych-verejnych.html>.

⁴⁰BOBEK, M. Náboženské symboly ve veřejném prostoru aneb „Desatero v soudní síni nevyvěšíš, tvář svoji šátkem nezahališ“. *Právní fórum*, 2005, 2(12), 464-465s. ISSN 1214-7966.

3.3.3. Proselytismus

„Proselytismem se rozumí získávání stoupenců, respektive obracení na víru, a to někdy až způsobem hraničícím s právními normami.”⁴¹

Názory jednotlivých náboženství na proselytismus se různí. Islámské pojetí proselytismus vůči muslimům zakazuje, ale proselytismus proti nevěřícím nejenom, že nezakazuje, ale požaduje. Křesťanské pojetí proselytismu se odvíjí od toho, jestli daná křesťanská církev uznává jiné křesťanské církve jako možnost spásy, či nikoliv. V případě, že tomu tak není, pohlíží na proselytismus vůči jiným křesťanům stejně jako vůči nevěřícím. Definice křesťanského svědectví, neboli šíření křesťanství, byla přijata na Světové radě církví, kdy šíření křesťanské víry, ať už zaměřené na jiné křesťany nebo nekřesťany, respektuje práva jiných na náboženskou svobodu, bez použití fyzického či psychického nátlaku.⁴²

V některých státech je šíření náboženského vyznání mezi nevěřícími či osobami jiného vyznání považováno za trestný čin proselytismu. Tímto případem se zabýval ESLP ve věci Kokkinakis proti Řecku. Pan a paní Kokkinakis, jakožto členové náboženské skupiny Svědků Jehovových se měli dopustit trestného činu proselytismu a to tím, že vstoupili do domu ortodoxních křesťanů s úmyslem šířit svou víru. Za tento čin byli odsouzeni. Řecká ústava v čl. 16 hovoří o náboženské svobodě, o právu každého na výkon náboženských obřadů, ale zároveň stanovuje, že proselytismus neboli šíření víry je zakázáno. Pan Kokkinakis se domníval, že touto úpravou dochází k porušení jeho práva upraveného v čl. 9 EÚLP. Řecká vláda zákaz proselytismu odůvodnila s ohledem na čl. 9 odst. 2 EÚLP, kdy svoboda projevovat náboženské vyznání může být omezena zákonem v případech, kdy je to nezbytné v demokratické společnosti v zájmu ochrany veřejné bezpečnosti. Zákaz proselytismu se netýká pouze Svědků Jehovových, ale všech náboženství a vyznání. Soudní dvůr se zabýval otázkou, jestli se jedná o ustanovení nezbytné v demokratické společnosti k zachování veřejného bezpečí. Domníval se, že se musí rozlišovat mezi posezením s přáteli a hovořením o svém vyznání a mezi tím, když někdo bude nucen změnit své

⁴¹ČAPEK, J. *Právní slovník evropské ochrany lidských práv*. vyd. 2. ORAC, 2002. 257 s. Focus. Výběrové texty. ISBN 80-86199-55-X.

⁴²STAHNKE, T. *Proselytism and the Freedom to Change Religion in International Human Rights Law*[online].1999 BYU L. REV. 251, 259 s.[cit. 3. 3. 2016]. Dostupné z: <http://search.proquest.com.ez-proxy.svkpl.cz/docview/194376349/fulltextPDF/10328F3A4474E7CPQ/1?accountid=45047>.

vyznání pod pohrůžkou násilí či ve chvíli nouze. Soud se rovněž domníval, že ustanovení o zákazu proselytismu v řecké ústavě musí být vykládáno ve smyslu škodlivého proselytismu v podobě nuceného přechodu k jinému vyznání, proto toto ustanovení není v rozporu s EÚLP. V tomto konkrétním případě, ale řecké soudy dostatečně neodůvodnily své rozhodnutí a proto jejich opatření nebylo přiměřené k zamýšlenému cíli a nezbytné v demokratické společnosti. Z toho důvodu soudní dvůr rozhodl o porušení čl. 9 EÚLP.⁴³

3.3.4. Blasfemie

*Rouhání neboli blasfemie je urážlivý, posměšný projev znevažující něco, co je hodno velké úcty.*⁴⁴ Nejčastěji bývá spácháno slovem, písmem, tiskem obrazem, ale může být spácháno i symbolicky (spálení kříže).

Blasfemie je úzce propojena se svobodou projevu, kdy svoboda projevu je chráněna a to bez ohledu na to, jestli je daný projev užitečný či neužitečný, kladně či záporně přijímaný společností, popřípadě odůvodněný či neodůvodněný. Svoboda projevu může být omezena viz. kapitola 3.3., z čehož vyplývá, že s ohledem na svobodu vyznání je osoba, která vykonává právo projevu, v něm omezena v podobě zákazu vyjadřovat se způsobem, který by mohl být urážlivý pro věřící. V tomto případě se jedná o legitimní cíl, na jehož základě může dojít k omezení svobody projevu.⁴⁵

Rouhání je trestným činem dle církevního práva, dle státního práva bylo v České republice trestným činem do roku 1950, v některých zemích trestnost rouhání přetrvává. V dnešní době ochranu před verbálními útoky proti náboženskému vyznání poskytuje § 355 trestního zákoníku, kde je řečeno, že ten kdo veřejně hanobí některý národ, jeho jazyk, některou rasu nebo etnickou skupinu, nebo skupinu osob pro jejich skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou skutečně nebo domněle bez vyznání, bude potrestán. Hanobením se rozumí snižování vážnosti. Hanobením není případ, kdy je tvrzena prokázaná negativní skutečnost,

⁴³Rozsudek ESLP ve věci Kokkinakis proti Řecku ze dne 25. května 1993, stížnost č. 14307/88.

⁴⁴PETRÁČKOVÁ, V., ed. a KRAUS, J., ed. *Akademický slovník cizích slov*. Vyd. 1, dotisk. Praha: Academia, 2001. 107 s. ISBN 80-200-0607-9.

⁴⁵HERCZEG, J. K trestnímu postihu blasfemie. *Trestní právo*, 2007, 12(4), 25 s. ISSN 1211-2860.

příkladem může být tvrzení o primitivním jazyku, či o státu, jenž nemá demokratickou tradici.⁴⁶

V roce 2012 se na půdě OSN rozpoutala debata, jestli má či nemá být formálně omezeno rouhání. Příčinou těchto debat bylo zveřejnění nenávistného videa směřujícího proti muslimům, které vyvolalo protimuslimské protesty a násilné demonstrace. Kriminalizaci rouhání se snažila prosadit Organizace pro islámskou spolupráci, která žádala OSN o přijetí rezoluce podporující kriminalizaci blasfemie. Organizace pro islámskou spolupráci konstatovala, že videem došlo k porušení svobody náboženského vyznání více jak miliardy muslimů, což shledala za legitimní důvod k omezení svobody projevu. Západní členské státy OSN vystupovaly proti tomuto návrhu, domnívaly se, že vydáním rezoluce dojde k cenzuře novinářů, k omezování menšinových náboženství a ke zvýšení nenávisti ve společnosti. Americký prezident Obama konstatoval, že zbraní proti obdobným útokům není represe, ale protiargumentace, kdy předpokladem je respekt mezi argumentujícími.⁴⁷

Z názoru amerického prezidenta lze snadno dovodit, že omezení projevu, i když blasfemického, v americké úpravě nenalezneme. Nejvyšší soud v USA rozlišuje mezi projevem myšlenky, která má násilný či urážlivý charakter a mezi přímým podnětem k projevu tohoto násilí. Svoboda projevu může být omezena pouze v případě, že by se jednalo o bezprostředně hrozící útok například vůči náboženské skupině.⁴⁸ V jiných případech se jedná o projev, který je chráněn Prvním dodatkem k Ústavě, kde je řečeno, že Kongres nevydá zákon omezující svobodu slova a tisku. Kongres se domnívá, že ochrana svobody projevu je mnohem důležitější než ochrana osob před urážlivým projevem.⁴⁹

Případem blasfemie se zabýval ESLP v případě Wingrove proti Spojenému království. Meritem případu je krátkometrážní film *Visions of Ecstasy*, který pojednává o erotických fantaziích sv. Terezi Avilské a o ukřižování postavy Krista. Tento film pan Wingrove předložil britským úřadům k povinné klasifikaci,

⁴⁶HERCZEG, J. K trestnímu postihu blasfemie. *Trestní právo*, 2007, 12(4), 25 s. ISSN 1211-2860.

⁴⁷WIDELITZ, K. A Global Blasphemy Law: Protecting Believers at the Expense of Free Speech. *Pepperdine Policy Review*. 2013, 1 s. ISSN 2158-2572.

⁴⁸HERCZEG, J. K trestnímu postihu blasfemie. *Trestní právo*, 2007, 12(4), 27 s. ISSN 1211-2860.

⁴⁹WIDELITZ, K. A Global Blasphemy Law: Protecting Believers at the Expense of Free Speech. *Pepperdine Policy Review*. 2013, 1-16 s. ISSN 2158-2572.

ti jej ale klasifikovat odmítly s odůvodněním, že se jedná o film, kde jsou prvky rouhání a že by mohlo dojít k urážce náboženského cítění skupiny věřících. Výsledkem toho bylo, že film nemohl být publikován. Stěžovatel se domníval, že došlo k porušení svobody projevu a proto se obrátil na ESLP. Soud rozhodl, že britské úřady svým jednáním sledovaly legitimní cíl, ochranu svobody vyznání a že se jednalo o opatření nezbytné v demokratické společnosti. Soud rozhodl, že otázku limitů cenzury náboženských témat ponechá na vnitrostátních orgánech a z toho důvodu neprovedl ani průzkum daného sporu s ohledem, jestli daná věc už má podléhat cenzuře či nikoliv. Na základě těchto argumentů Soud shledal, že nedošlo k porušení čl. 10 EÚLP.⁵⁰

Případem hanobení katolické církve se zabýval ESLP a to ve věci Klein proti Slovensku. Celá věc začala zveřejněním plakátu k filmu Lid versus Larry Flint, kde na plakátě propagujícím tento film, byla hlavní postava ukřižována v ženském klíně. Arcibiskup Jan Sokol se k plakátu vyjádřil s tím, že jej považuje za blasfemický a že by státní orgány tento fakt měly přezkoumat, stáhnout plakáty a film zakázat. Proti tomuto arcibiskupovu vyjádření vyšel článek, který arcibiskupa napadal. Prohlašoval, že zakázání filmu by vedlo k porušení svobody projevu, osočoval arcibiskupa ze spolupráce s komunistickým režimem a tázal se čtenářů, proč slušní katolíci ještě nevystoupili z této organizace, když je tam taková obluda. Reakcí na tento článek bylo zahájení trestního stíhání pro trestný čin hanobení národa, rasy a přesvědčení, za něž byl autor článku odsouzen k peněžitému trestu. Rozsudek byl odůvodněn faktem, že 69 procent slovenských občanů se hlásí ke katolické víře a že urážlivým jednáním, které učinil vůči arcibiskupovi, jakožto nejvyššímu představiteli katolické církve na Slovensku, zasáhl do náboženského cítění mnoha obyvatel. Po vyčerpání všech vnitrostátních opravných prostředků se stěžovatel obrátil na ESLP, který rozhodl, že článkem, který stěžovatel sepsal, nedošlo k hanobení národa, rasy a přesvědčení, naopak jednáním slovenských soudů došlo k porušení čl. 10 EÚLP a to svobody projevu. Soud rozhodl, že rozhodnutí, které vnitrostátní soudy přijaly, se opírá o ustanovení trestního zákona, tím pádem sledovalo legitimní cíl, ochranu práv a svobod jiných osob, jejichž náboženského cítění se mohl článek dotknout, zároveň, ale poukazuje

⁵⁰Rozsudek ESLP ve věci Wingrove proti Spojenému království ze dne 25. listopadu 1996, stížnost č. 17419/90.

na fakt, že se jedná především o kritiku osoby arcibiskupa, nikoli křesťanství jako takového a proto rozhodnutí nepovažuje za nevyhnutelné v demokratické společnosti.⁵¹

3.4. Ochrana svobody náboženského vyznání

Povinností státu není pouze nebránit projevům náboženství či víry, ale také zajistit jeho svobodný výkon, což nebylo naplněno v případě stížnosti skupiny Svědků Jehovových, kteří byli napadeni při bohoslužebném shromáždění stoupenci exkomunikovaného pravoslavného kněze, kdy policie odmítla bezprostředně zasáhnout. Soud došel k názoru, že došlo k porušení čl. 9 EÚLP tím, že Gruzínské úřady nesplnily svou povinnost jednat, aby zabránily narušování bohoslužby.⁵²

Ochrana svobody náboženského vyznání a projevu má také své limity v podobě svobody projevu. Příkladem je stížnost ve věci Klein proti Slovensku, o níž pojednávám v kapitole 3.3.4.

3.4.1. Ochrana občanskoprávní

Základním předpokladem k ochraně práv je čl. 36 odst. 1 LPS, kdy každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu a čl. 36 odst. 2 LPS, kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen rozhodnutím orgánu veřejné správy, může se obrátit na soud, aby přezkoumal zákonnost takového rozhodnutí, nestanoví-li zákon jinak. Z pravomoci soudu však nesmí být vyloučeno přezkoumávání rozhodnutí týkajících se základních práv a svobod podle LPS. Práv vyplývajících z individuální náboženské svobody je možné se domáhat až na výjimky přímo, což znamená, že prováděcí předpis nemůže překročit meze, které jsou stanoveny v LPS. Výjimkou je odmítnutí výkonu vojenské služby z důvodu svědomí a výuka náboženství na školách, kdy samotná LPS odkazuje na speciální úpravu v zákoně.⁵³

⁵¹Rozsudek ESLP ve věci Klein proti Slovensku ze dne 31. října 2005, stížnost č. 72208/01.

⁵²Rozsudek ESLP ve věci 97 členů kongregace Svědků Jehovových v Gldani a 4 dalších proti Gruzii ze dne 3. května 2007, stížnost č. 71156/01.

⁵³HRDINA, I., A. *Náboženská svoboda v právu České republiky: (podle právního stavu k 1.1.2004)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 236 s. ISBN 80-86432-67-X.

Opačným případem by byla subjektivní práva vyplývající z náboženské svobody upravená pouze v zákoně. Těchto práv by bylo možné se domáhat pouze v mezích zákona, příkladem je zřizování církevních škol dle školského zákona.⁵⁴

Ochrana subjektivních veřejných práv je poskytována správním soudnictvím. V případech, kdy práva vyplývající z náboženské svobody byla porušena či ohrožena individuálním právním aktem orgánu veřejné moci, popřípadě nečinností nebo nezákonným zásahem. Pokud je žaloba důvodná, soud rozhodnutí zruší nebo správnímu orgánu přikáže, aby v přiměřené lhůtě rozhodl, či aby upustil od jednání, jímž je porušováno žalobcovo právo.⁵⁵

3.4.2. Ochrana ústavněprávní

Rozlišujeme tři formy ústavněprávní ochrany a to ústavní stížnost, návrh na zrušení zákona a jako poslední činnost veřejného ochránce práv.

3.4.2.1. Ústavní stížnost

Ústavní stížnost může podat fyzická i právnická osoba, která se domnívá, že pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byla účastníkem, opatřením či jiným zásahem orgánu veřejné moci bylo porušeno její základní právo či svoboda. Před podáním ústavní stížnosti musejí být vyčerpány veškeré opravné prostředky, které zákon k ochraně práva poskytuje, vyjma obnovy řízení. Ústavní stížnost nemá odkladný účinek. Pokud Ústavní soud shledá, že ústavní stížnost je odůvodněná, rozhodnutí zruší. V případě jiného zásahu, než je rozhodnutí, zakáže orgánu, aby v jednání, kterým je porušováno právo, pokračoval, popřípadě navrátil předchozí stav. Spolu s ústavní stížností může být podán návrh na zrušení zákona či jiného právního předpisu anebo jejich jednotlivých ustanovení, jejichž uplatněním nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti, pokud jsou v rozporu s ústavním zákonem, popřípadě zákonem.⁵⁶

3.4.2.2. Návrh na zrušení zákona

Osoby oprávněné podat návrh na zrušení zákona jsou prezident, nejméně 41 poslanců nebo 17 senátorů, senát ústavního soudu při rozhodování o ústavní

⁵⁴HRDINA, I., A. *Náboženská svoboda v právu České republiky: (podle právního stavu k 1.1.2004)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 236 s. ISBN 80-86432-67-X.

⁵⁵Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů ze dne 21. března 2002.

⁵⁶§72,74,82, zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů ze dne 16. června 1993.

stížnosti a za splnění určitých podmínek vlada a osoba, jež podala ústavní stížnost viz. kapitola 3.4.2.1. Návrh na zrušení jiného právního předpisu mohou podat i jiné subjekty, jako je veřejný ochránce práv či zastupitelstvo vyššího územního samosprávného celku.⁵⁷

3.4.2.3. Veřejný ochránce práv

V České republice byl zřízen úřad veřejného ochránce práv v roce 2000. Ochránce jedná na základě podnětu fyzické či právnické osoby, která se domnívá, že postupem správního orgánu došlo k porušení práva či je v rozporu s demokratickými principy právního státu a dobré správy nebo je orgán nečinný. Ochránce vyzve úřad, aby se k podnětu vyjádřil a poté navrhne možnosti nápravy. Pokud úřad nápravu nečiní ve stanovené lhůtě, ombudsman informuje nadřízený orgán, pokud nadřízený orgán neexistuje, informuje vládu. Ombudsman je oprávněn informovat o porušení práv veřejnost. Dalším úkolem ochránce je systematicky navštěvovat místa, kde se nacházejí osoby, které jsou omezeny na svobodě veřejnou mocí či na základě poskytované péče, s cílem ochránit jejich základní práva.⁵⁸

3.4.3. Ochrana administrativněprávní

Ochrana náboženských práv je poskytována i některými předpisy administrativněprávní povahy. Jedná se o přestupek na úseku kultury, jímž je porušen zvláštní předpis ve věcech ochrany církví a náboženských společností, k němuž v praxi nedochází. Dalším případem je přestupek proti občanskému soužití, kterého se dopouští ten, kdo jinému způsobí újmu pro jeho víru nebo náboženství. Do této kategorie spadá také úprava rozhlasového a televizního vysílání. Provozovatelé nesmí vysílat pořady podněcující k nenávisti z náboženských důvodů, pořady, které mohou v lidech vzbuzovat stereotypy o náboženských menšinách, nesmí vysílat náboženské či ateistické reklamy či prokládat náboženské pořady trvající méně jak třicet minut reklamami.⁵⁹

⁵⁷§64 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů ze dne 16. června 1993.

⁵⁸Zákona č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů ze dne 8. prosince 1999.

⁵⁹KRÍŽ, J. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, 22 s. ISBN 978-80-7400-362-2.

Existují další předpisy, které poskytují ochranu náboženské svobodě. Příkladem může být spolkový zákon, kdy ze své působnosti vyjímá osoby sdružující se v církvích a náboženských společnostech či shromažďovací zákon, kdy shromáždění pořádaná církví či náboženskou společností, která jsou projevem náboženského vyznání, nejsou předem oznamována obecnímu úřadu. Jako poslední případ bych zmínila petiční zákon, kdy petice nesmí vyzývat k omezování práv občanů pro jejich náboženské vyznání.⁶⁰

3.4.4. Ochrana trestněprávní

Ochrana před nejzávažnějšími útoky směřujícími proti právům vyplývajícím z náboženské svobody je poskytována předpisy trestního práva. V trestním zákoníku se nachází několik skutkových podstat trestných činů, které chrání svobodu náboženského vyznání. V § 176 je upraveno omezování svobody vyznání. Ten kdo násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné újmy nutí jiného k účasti na náboženském úkonu, zdržuje jiného bez oprávnění od takové účasti, nebo jinému v užívání svobody vyznání jinak brání, bude potrestán odnětím svobody. Vyšší trestní sazbou bude potrestán ten, kdo se uvedeného činu dopustí se zbraní, či na třech a více osobách. Dalším příkladem může být § 352 násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci. Ten kdo vyhrožuje usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu pro jejich vyznání nebo proto, že jsou skutečně nebo domněle bez vyznání, bude potrestán odnětím svobody, dále v § 355 hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob, ten kdo veřejně hanobí skupinu osob pro jejich vyznání nebo proto, že jsou skutečně nebo domněle bez vyznání, bude potrestán odnětím svobody či § 356 podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo omezování jejich práv a svobod, ten kdo veřejně podněcuje k nenávisti k náboženství, bude potrestán odnětím svobody. Podle § 42 je jednou z přitěžujících okolností, když pachatel spáchá trestný čin z náboženské nenávisti, což je okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby v případě mnoha trestných činů.⁶¹

⁶⁰HRDINA, I., A. *Náboženská svoboda v právu České republiky: (podle právního stavu k 1.1.2004)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 241 s. ISBN 80-86432-67-X.

⁶¹Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů ze dne 8. ledna 2009.

3.4.5. Ochrana Evropským soudem pro lidská práva

Evropský soud pro lidská práva rozhoduje o stížnostech pro porušení ustanovení EÚLP a jejich Protokolů a to smluvními státy. Soud rozhoduje o stížnostech pro porušení EÚLP jen v případech, že porušující jednání nastalo po ratifikaci EÚLP a jejich Protokolů daným státem. Stížnost k Soudu může podat buďto fyzická osoba, skupina jednotlivců, nevládní organizace nebo stát. V mém případě se zaměřím na stížnost, kterou podává fyzická osoba, skupina jednotlivců nebo nevládní organizace, neboli stížnost individuální. Individuální stížnost mohou stěžovatelé podat sami nebo prostřednictvím svého zástupce, kterého k tomu zmocnili. Zástupcem může být pouze advokát, který vykonává svou činnost v jednom ze států, které jsou smluvními stranami EÚLP a má v něm trvalé bydliště, popřípadě osoba, kterou schválí předseda senátu. Řízení před ESLP je obvykle písemné a veřejné. Z několika tisíc stížností bývá ústně projednáno pár desítek. Veřejnost řízení spočívá v přístupnosti dokumentů ESLP široké veřejnosti. V případě podání stížnosti se nehradí žádné soudní poplatky a to ani v případě neúspěchu stížnosti. Oficiálním jazykem Soudu je angličtina nebo francouzština. Do chvíle než je uvědomena vláda státu, proti níž stížnost směřuje, může komunikace mezi stěžovatelem a kanceláří ESLP probíhat v jakémkoliv oficiálním jazyce smluvní strany EÚLP.⁶²

Aby došlo k přijetí stížnosti, musí být splněny určité podmínky. Zaprvé stěžovatelem je osoba, jež je obětí porušení práva, zadruhé musí vyčerpat všechny vnitrostátní opravné prostředky, zatřetí musí stížnost podat do šesti měsíců od konečného vnitrostátního rozhodnutí, začtvrté stížnost nesmí být anonymní, zapáté nesmí se jednat o stížnost, kterou již ESLP projednával nebo byla předložena jinému mezinárodnímu vyšetřovacímu orgánu v případě, že se neobjevily nové důkazy, zašesté nesmí se jednat o stížnost, která je neopodstatněná, zasedmé stížnost nesmí být neslučitelná s ustanoveními EÚLP a zaosmé nesmí se jednat o stížnost, která zneužívá práva podat stížnost k Soudu.⁶³

O stížnosti nejprve rozhoduje soudce zpravodaj, jehož úkolem je stížnost připravit a rozhodnout komu bude přidělena, výboru či senátu. Soudce zpravodaj

⁶²PROUZOVÁ, A. *Evropský soud pro lidská práva: organizace, pravomoci a řízení*. Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-500-1.

⁶³Čl. 35, 11 dodatkový protokol k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod ze dne 18. března 1992

stížnost přidělí výboru v případě, když se domnívá, že bude prohlášena za nepřijatelnou nebo bude vyškrtuta ze seznamu stížností. Výbor toto může učinit bez dalšího šetření. V případě, že je stížnost přidělena senátu, senát ji může přijmout, zamítnout či vyškrtnout ze seznamu stížností. Tomu může předcházet například výzva senátu, aby stěžovatel doložil materiály, kterými podloží skutkový stav jeho stížnosti. V případě, že je stížnost přijata, senát vydá rozsudek, kterým může konstatovat, že došlo nebo nedošlo k porušení článků EÚLP. V případě, že Soud dojde k názoru, že došlo k porušení, náleží stěžovateli spravedlivé zadostiučinění. Protože je rozsudek deklaratorní povahy, nezavazuje smluvní státy ke zrušení vnitrostátního rozhodnutí, ke změně právní úpravy ve státě či k předcházení obdobného porušování práv. Ve výsledku ale státy změni vnitrostátní úpravu, aby předešly úhradě zadostiučinění, které bývá v řádech milionů. Přestože rozsudek má deklaratorní charakter, státy se zavázaly, že se budou konečnými rozsudky Soudu řídit.⁶⁴

⁶⁴PROUZOVÁ, A. *Evropský soud pro lidská práva: organizace, pravomoci a řízení*. Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-500-1.

4. Právní úprava svobody náboženského vyznání

Pojem svoboda náboženského vyznání je upraven v několika právních předpisech českého právního řádu, jakožto i ve vyhlášených mezinárodních smlouvách, k jejichž ratifikaci dal Parlament ČR souhlas a kterými je Česká republika vázána. Tyto smlouvy jsou součástí českého právního řádu. V případě rozporu se zákonem se použije mezinárodní smlouva.⁶⁵ Na tomto místě shrnu nejdůležitější předpisy, které tento institut upravují.

4.1. Listina základních práv a svobod

Listina základních práv a svobod nabyla účinnost v roce 1992 po schválení Českou národní radou. Jedná se o jeden z nejvýznamnějších dokumentů v rámci České republiky, který upravuje principy, které se svobodou náboženského vyznání úzce souvisejí.

V čl. 2 odst. 1 stát se neváže na výlučnou ideologii ani na náboženské vyznání, čl. 3 odst. 1 zákaz diskriminace v přístupu k základním právům a svobodám z důvodu víry a náboženství. Čl. 15 odst. 1 svoboda myšlení svědomí a náboženského vyznání je zaručena a každý může změnit svou víru a nebo být bez náboženského vyznání. Úpravu „být bez náboženského vyznání“ lze považovat za nadbytečnou, kdy z práva zvolit si náboženské vyznání, vyplývá právo být bez náboženského vyznání. Tuto úpravu neobsahují mimo jiné ani mezinárodní smlouvy.⁶⁶ Čl. 15 odst. 3 právo odmítnout vojenskou službu z důvodu svědomí nebo náboženského vyznání, čl. 16 odst. 1 právo svobodně projevat své náboženství nebo víru, čl. 16 odst. 2 autonomie církví a náboženských společností, čl. 16 odst. 3 garance výuky náboženství na školách, čl. 16 odst. 4 omezení práv vyplývajících ze svobody vyznání pouze zákonem a z vymezených důvodu a čl. 20 právo svobodně se sdružovat.⁶⁷

⁶⁵Čl. 10 zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁶KŘÍŽ, J. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, 10 s. ISBN 978-80-7400-362-2.

⁶⁷Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů ze dne 16. prosince 1992.

4.2. Zákon o církvích a náboženských společnostech

Přestože je svoboda náboženského vyznání upravena jak normami ústavní síly, tak i normami mezinárodního práva, dočkala se i úpravy v podobě zákonné.

Církevní zákon byl přijat Federálním shromážděním ČSFR v roce 1991 a v téže roce nabyl účinnosti. Tento zákon byl doplněn v roce 1992 o zákon o registraci církví a náboženských společností. V roce 2001 za bouřlivých diskuzí byl přijat nový církevní zákon, který byl vyhlášen v roce 2002.

V tomto zákoně je svoboda náboženského vyznání upravena v § 2. V odst. 1 je deklarována svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání, právo své vyznání projevat veřejně či soukromě, jako jednotlivec nebo ve skupině a právo změnit vyznání. V § 2 odst. 1 zákona o církvích a náboženských společnostech se odráží čl. 15 a čl. 16 LPS, kdy zde došlo k vložení čl. 16 LPS mezi dvě věty čl. 15 LPS, což není obvyklé.

4.3. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

V roce 1950 členské země Rady Evropy přijaly EÚLP a v pozdějších letech doplnily dodatkovými protokoly. Pro Českou republiku se stala EÚLP závaznou v roce 1992, kdy se stala součástí právního řádu České republiky. EÚLP je jediným evropským dokumentem, který upravuje svobodu vyznání a je pro Českou republiku závazný.⁶⁸

Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je upravena v čl. 9 odst. 1 a odst. 2 v tomto znění. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů. Svoboda projevat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické

⁶⁸ HRDINA, I., A. *Náboženská svoboda v právu České republiky: (podle právního stavu k 1.1.2004)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 70 s. ISBN 80-86432-67-X.

společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.⁶⁹

Znění čl. 9 je výsledkem návrhu Velké Británie. První odstavec byl schválen bez větších diskuzí, oproti odstavci druhému, který stanovoval omezení projevu náboženského vyznání.

Zde bych zmínila návrh Švédska a Turecka, kdy Švédsko žádalo výsadní postavení pro státní luteránskou církev a Turecko požadovalo ustanovení, které by zakazovalo změnu stávajících tureckých předpisů, které upravují náboženské otázky na základě tohoto předpisu. Nakonec jejich návrhy neuspěly a bylo rozhodnuto, že budou k EÚLP přijímány výhrady. Jediný stát, který ji učinil, bylo Norsko, které v době sepsání EÚLP zakazovalo v zemi jezuity. Ve výsledku úprava stanovující omezení svobody vyznání je jednou z nejužších úprav. Omezit lze pouze projev vyznání, nikoliv právo na vyznání a právo na změnu vyznání.⁷⁰

4.4. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Tento pakt byl přijat v roce 1966 Valným shromážděním OSN v New Yorku. Pro bývalou ČSSR se stal závazným až v roce 1976. V té době nebyl pro ČSSR přímo závazný dle čl. 10 Ústavy, a proto muselo dojít k jeho transformaci do právního řádu Československa.

Zde nalezneme úpravu svobody náboženského vyznání v čl. 2 odst. 1, kdy se státy zavázaly respektovat a chránit práva upravena v tomto Paktu a zajistit je bez ohledu na náboženské přesvědčení, v čl. 18 v odst. 1 každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Toto právo zahrnuje v sobě svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru podle vlastní volby a svobodu projevat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou, zachováváním obřadů a vyučováním, čl. 18 odst. 2 nikdo nesmí být podroben donucování, které by narušovalo jeho svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru podle své vlastní volby, čl. 18 odst. 3 svoboda projevat náboženství nebo víru může být podrobena pouze takovým omezením, jaká předpisuje zákon a která jsou

⁶⁹Sdělení č. 209/1992 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících ze dne 21. února 1991.

⁷⁰SPRATEK, D. *Evropská ochrana náboženské svobody*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2008. 75 s. Deus et gentes; sv. 11. ISBN 978-80-87127-13-1.

nutná k ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, zdraví nebo morálky nebo základních práv a svobod jiných, čl. 18 odst. 4 státy se zavazují respektovat svobodu rodičů a poručníků, zajistit náboženskou a morální výchovu svých dětí podle vlastního přesvědčení, dále v čl. 26 zákaz diskriminace z náboženských důvodů ze zákona a čl. 27 právo náboženských menšin, aby projevovaly své vlastní náboženství.⁷¹

4.5. Úmluva o právním postavení uprchlíků

Úmluva byla přijata v roce 1951 v Ženevě na konferenci OSN o právním postavení uprchlíků. Pro Českou republiku se stala závaznou a to v roce 1992, kdy byla vyhlášena ve Sbírce zákonů.

V čl. 3 je upraven zákaz diskriminace uprchlíků z náboženských důvodů, v čl. 4 se státy zavazují zacházet s uprchlíky v otázce svobody vyznání minimálně jako s vlastními občany a umožnit jim poskytování náboženské výchovy pro jejich děti. V čl. 33 odst. 1 je obsažen zákaz vyhoštění či navrácení uprchlíka do země, kde mu hrozí újma na životě či osobní svobodě z náboženských důvodů, v čl. 33 odst. 2 je obsažena výjimka z tohoto ustanovení v případě, že uprchlík byl konečným rozsudkem uznán vinným ze zvlášť závažného trestného činu a mohl by představovat nebezpečí pro tuto zem.⁷²

4.6. Úmluva o právech dítěte

Úmluva byla přijata valným shromážděním OSN v roce 1989 v New Yorku. V bývalé ČSFR byla vyhlášena v roce 1991 a to ve Sbírce zákonů.

Ve čl. 2 odst. 1 a 2 je stanoven zákaz diskriminace dítěte z náboženských důvodů a povinnost státu přijmout opatření, která ochrání dítě před diskriminací z důvodu náboženského smýšlení jeho rodičů, popřípadě zákonných zástupců nebo členů rodiny. Ve čl. 14 odst. 1 státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na svobodu myšlení, svědomí a náboženství, čl. 14 odst. 2 uznávají práva a povinnosti rodičů, a v odpovídajících případech zákonných zástupců, usměrňovat dítě při výkonu jeho práva způsobem, který odpovídá jeho

⁷¹Vyhláška č. 120/1976 Sb., ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech ze dne 10. května 1976.

⁷²Sdělení č. 208/1993 Sb., ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právním postavení uprchlíků a Protokolu týkajícího se právního postavení uprchlíků ze dne 28. července 1951.

rozdávajícím se schopnostem a čl. 14 odst. 3 svoboda projevat náboženství nebo víru může být podrobena pouze takovým omezením, jaká předepisuje zákon a která jsou nutná k ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, veřejného zdraví nebo morálky nebo základních práv a svobod jiných.⁷³

4.7. Úmluva na ochranu obětí války (Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci)

Čl. 16 upravuje zásadu rovného zacházení s válečnými zajatci bez ohledu na náboženství, které vyznávají a čl. 34, válečným zajatcům přiznává právo volně vykonávat jejich náboženství, čítajíc v to účast při obřadech jejich vyznání, s tou podmínkou, že budou dbát běžných disciplinárních opatření vydaných vojenskými úřady. Bohoslužbám se vyhradí vhodné místo.⁷⁴

4.8. Všeobecná deklarace lidských práv

Tento dokument zmiňují, přestože se nejedná o právně závazný dokument z důvodu, že z něj vychází další závazné lidsko-právní úmluvy a je považován za první katalog základních lidských práv a svobod. Deklarace byla vydána v roce 1948 a to Valným shromážděním OSN v Paříži.

Čl. 2 odst. 1 stanoví, že každý má všechna práva a svobody stanovené v této deklaraci, bez ohledu na náboženství. Dále čl. 16 odst. 1 muži a ženy mohou po dosažení plnoletosti uzavřít sňatek a to bez omezení z náboženských důvodů a čl. 18 každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje v sobě i volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevat své náboženství nebo víru, sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, vyučováním, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou a zachováváním obřadů. Čl. 26 vzdělání má napomáhat ke snášenlivosti mezi náboženskými skupinami.⁷⁵

⁷³Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte.

⁷⁴Vyhláška č. 65/1954 Sb., ministra zahraničních věcí o Ženevských úmluvách ze dne 12. srpna 1949 na ochranu obětí války.

⁷⁵Usnesení valného shromáždění OSN č. 217/III. A, Všeobecná deklarace lidských práv ze dne 10. prosince 1948

4.9. Deklarace o odstranění všech forem nesnášenlivosti a diskriminace založené na náboženství nebo víře

Jedná se o nezávazný dokument, který byl v roce 1981 přijat Valným shromážděním OSN. Zároveň ale čl. 7 stanovuje, že vnitrostátní právní úprava by měla poskytovat ochranu právům a svobodám stanovených v Deklaraci.

4.10. Listina základních práv EU (Charta základních práv Evropské unie)

Tato Charta byla přijata v roce 2000 a to na konferenci v Nice Evropským parlamentem, Radou Evropské unie a Evropskou komisí a to jako nezávazný dokument. Teprve na základě Lisabonské smlouvy se dokument stal součástí primárního práva Evropské unie a tím pádem závazným. Přesto z formálního hlediska se nejedná o součást Lisabonské smlouvy. Neupravují se zde pravomoci orgánů Unie, pouze se zde objevují principy, které jsou již upraveny v judikatuře ESLP či v EÚLP.⁷⁶

Charta upravuje svobodu náboženského vyznání v čl. 10, kdy každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním úkonů a zachováváním obřadů. Právo odmítnout vykonávat vojenskou službu z důvodu svědomí se uznává v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva.⁷⁷

Dále bych se ráda zmínila o působnosti Listiny základních práv a svobod EU, kterou se zabýval i Soudní dvůr EU. V čl. 51 Listiny je vymezena působnost jen na případy, kdy členské státy EU aplikují Unijní právo. Soud judikoval, že použitelnost unijního práva s sebou nese použitelnost základních práv zaručených Listinou a to v rozsudku ve věci Åkerberg Fransson. Dále je významný rozsudek Siragusa, ve kterém jsou stanoveny podmínky pro spojení vnitrostátního práva a práva EU. Soudní dvůr konstatoval, že v konkrétním případě je nejprve nutné zkoumat „*zda má uvedená vnitrostátní právní úprava za cíl provádět*

⁷⁶Listina základních práv Evropské unie, vyhlášena v Úředním věstníku Evropské unie č. C 303/01 ze dne 14. prosince 2007.

⁷⁷Listina základních práv Evropské unie, vyhlášena v Úředním věstníku Evropské unie č. C 303/01 ze dne 14. prosince 2007.

*ustanovení unijního práva, za druhé jakou má tato právní úprava povahu, za třetí zda sleduje jiné cíle, než které zahrnuje unijní právo, i když může toto právo nepřímo ovlivnit a za čtvrté zda existuje zvláštní ustanovení unijního práva v této oblasti nebo způsobilé ji ovlivnit.”*⁷⁸

4.11. Smlouva mezi Českou republikou a Svatým stolcem o úpravě vzájemných vztahů

Česká republika je poslední stát z tzv. Východního bloku, který po roce 1989 neuzavřel bilaterální smlouvu se Svatým stolcem. Cílem této Smlouvy je upravit vztahy mezi Českou republikou a Svatým stolcem. Tato Smlouva byla podepsána v roce 2002, ale dne 21. května 2003, kdy o ní bylo hlasováno poslaneckou sněmovnou, byl návrh Smlouvy zamítnut, kdy pro zamítnutí návrhu Smlouvy hlasovalo 110 poslanců a proti návrhu 39 poslanců. Z toho důvodu Smlouva mezi Českou republikou a Svatým stolcem o úpravě vzájemných vztahů stále nenabyla platnosti.⁷⁹

Názory, jestli Smlouva má či nemá být ratifikována se různí, proto zde uvedu názor tehdejšího prezidenta České republiky Václava Klause a profesora Tretery.

Prezident v dopise adresovaném ministru zahraničí vyjadřoval své mínění, ze kterého je patrné, že návrh Smlouvy v případě jejího schválení parlamentem bude vetovat. Prezident hodnotil jednotlivá ustanovení Smlouvy, kdy některá považoval za zbytečná s ohledem na vnitrostátní úpravu církevních společností a některá shledal za nepřijatelná.

Jako hlavní argument k nepodepsání Smlouvy poukazoval na skutečnost, že cílem smluv je oboustranná prospěšnost, kdy v tomto případě Česká republika vystupuje jako strana, které pouze poskytuje, ale nic od Svatého stolce nežadá. Dále vytykal, že převážné závazky České republiky vůči Svatému stolci jsou již upraveny ve vnitrostátním právu.

⁷⁸EXNER,J. Åkerberg Fransson oslavil první narozeniny. Známe hranice působnosti Listiny základních práv a svobod EU na vnitrostátní předpisy členských států?[online]. *Jiné právo*[cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.cz/2014/03/jan-exner-akerberg-fransson-oslavil.html>.

⁷⁹HRDINA, I., A. *Náboženská svoboda v právu České republiky: (podle právního stavu k 1.1.2004)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 73 s. ISBN 80-86432-67-X.

Prezident shledal za nepřijatelné například ustanovení čl. 4, ve kterém je řečeno, že se strany shodují na tom, že je v České republice dodržována náboženská svoboda, kdy Svatý stolec nemá žádné oprávnění posuzovat míru náboženské svobody ve svrchované zemi, kterou je Česká republika. Dále kritizoval ustanovení čl. 10, kde je upraveno právo katolické církve zřizovat právnické osoby, které se po splnění podmínek právního řádu České republiky stávají právnickými osobami a to automaticky. V dalších člancích se stavěl odmítavě k formulacím jako katolická církev má právo a nebo o právu katolické církve, kdy by upřednostnil úpravu ve znění Česká republika zajišťuje katolické církvi možnost.⁸⁰

Naopak profesor Tretera konstatoval, že ratifikací Smlouvy mezi Českou republikou a Svatým stolcem nedojde ke změnám v právním řádu, pouze dojde ke zvýšení právní jistoty v konfesněprávních vztazích, což by bylo ve prospěch katolíků, tak osob bez vyznání. Dále usuzoval, že ratifikací Smlouvy dojde ke zvýšení prestiže České republiky v mezinárodních vztazích.⁸¹

⁸⁰*Dopis prezidenta republiky ministru zahraničí ohledně připravované Smlouvy mezi ČR a Svatým stolcem*[online]. Klaus.cz[cit. 14. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.klaus.cz/clanky/891>.

⁸¹TRETERA, R., J. K problematice mezinárodních smluv mezi státy a Apoštolským stolcem, *Revue církevního práva*, 2003, 2 (2), 74 s. ISSN 1211-1635.

5. Právní úprava svobody vyznání v Ústavách od roku 1920 do roku 1989

5.1. Ústava z roku 1920

Úprava svobody vyznání v Ústavě z roku 1920 je obdobná jako úprava z dob Rakouska-Uherska. Svoboda vyznání je obsažena v kapitole nazývané se Svoboda učení a svědomí a Svoboda projevu mínění z čehož vyplývá, že ústavodárce tyto svobody spojoval. Samotná kapitola se zabývá především svobodou vyznání.

Svoboda vyznání je zakotvena v §121 se slovy svoboda svědomí a vyznání je zaručena. §124 poukazuje na rovnost všech náboženství před zákonem. Úpravu projevu svobody vyznání nalezneme v § 122, kdy všichni občané Československé republiky mají právo vykonávat veřejně i soukromě jakékoli vyznání, náboženství nebo víru, pokud výkon tohoto práva není v rozporu s veřejným pořádkem a řádem nebo s dobrými mravy, pokud je v rozporu, může být dle § 125 takovéto jednání zakázáno. Dle §124 nikdo nesmí být nucen k účasti na jakémkoli náboženském úkonu s výhradou práv plynoucích z moci otcovské nebo poručenské. § 130 zajišťuje občanům bez ohledu na jejich národnost, jazyk, náboženství nebo rasu rovnost v ústavech (náboženských, sociálních či školských), kde mohou volně užívat svého jazyka a vykonávat svoje náboženství.⁸²

5.2. Ústava z roku 1948

Svoboda vyznání je upravena v Ústavě v části, která pojednává o svobodě svědomí a vyznání.

S nástupem komunistického režimu došlo ke změně nahlížení na svobodu svědomí, která měla sloužit spíše jako podpora ateismu s cílem zlepšit právní poměry ateistů, namísto podpory tradičních církví.⁸³

Od Ústavy z roku 1920 je zde odlišná úprava svobody projevu náboženského vyznání a to v § 17 odst. 1. Nejen, že náboženské úkony nesmí být

⁸²Ústavní zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky ze dne 29. února 1920.

⁸³BOBEK, M., MOLEK, P. a ŠIMÍČEK, V. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. 777 s. ISBN 978-80-210-4844-7.

v rozporu s veřejným pořádkem a dobrými mravy, ale nesmí se jich ani zneužívat k nenáboženským účelům. Stát zásahy do působnosti církví a jejich kontrolu zdůvodňoval ochranou věřících před manipulací směřující proti lidově demokratickému zřízení.⁸⁴ Odrazem ustanovení § 17 odst. 1 Ústavy bylo ustanovení § 37 odst. 2 Ústavy, kde byl upraven zákaz zneužití občanských práv a svobod s cílem šířit náboženskou nesnášenlivost⁸⁵ či v § 28 zákona na ochranu lidově demokratické republiky z roku 1948, který upravoval skutkovou podstatu zneužití úřadu duchovního nebo jiné podobné funkce proti lidově demokratickému řádu.⁸⁶

Druhou změnou úpravy svobody vyznání oproti Ústavě z roku 1920 je § 15 odst. 2, kde je přímý zákaz odpírat plnit občanskou povinnost uloženou zákonem. Typickým příkladem byl výkon vojenské služby, o čemž pojednávám v kapitole 6.1.1.⁸⁷

Ústava z roku 1948 dala základ pro další úpravu vztahů mezi státem a církví. Církvím zamezila působit v oblasti matrik, došlo i k odejmutí kopií matričních knih, což vedlo k nejasnostem církví a náboženských společností o jejich členech. Dále byl stanoven obligatorní civilní sňatek, který musel být vykonán před fakultativním církevním sňatkem. V neposlední řadě podrobila církve a jejich duchovní přísné státní kontrole, kterou vykonával Státní úřad pro věci církevní. Významným počinem bylo také přijetí zákona o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, jež toliko neupravoval věci hospodářské, ale jednotlivé zásahy státní moci do církevních záležitostí. Zákon stanovil, že duchovenskou činnost mohou vykonávat pouze osoby, jež získaly státní souhlas. Toto vše ve výsledku vedlo k omezení svobody vyznání.⁸⁸

K náboženské svobodě upravené v Ústavě z roku 1948 se vyjádřil Dr. Kajetán Matoušek. Nepodává svůj pohled na ustanovení týkající se náboženské svobody, ale snaží se vyložit smysl těchto ustanovení podle jejich autora. Rozděluje konfesní normy na individuální a kolektivní, kdy individuální normy upravují

⁸⁴Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky ze dne 9. května 1948.

⁸⁵Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky ze dne 9. května 1948.

⁸⁶Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky ze dne 16. října 1948.

⁸⁷Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky ze dne 9. května 1948.

⁸⁸TRETERA, R., J. Zákony o církvích ze 14. října 1949 a likvidace autonomie církví v Československu v letech 1948–1950, *Revue církevního práva*, 2015, 61(2), 76,79 s. ISSN 1211-1635.

poměry fyzických osob, oproti tomu normy kolektivní upravují právní pozici náboženských společností ve státě. Dále je dělí na normy pozitivní, ty které chrání církve a negativní, ty které neslouží k ochraně církve. Ve své práci jednotlivá ustanovení Ústavy týkající se náboženské svobody podřazuje pod normy pozitivní a negativní, individuální a kolektivní, kdy ve výsledku všechna ustanovení týkající se náboženské svobody jsou normami negativními a individuálními. Z čehož plyne, že Ústava nezaručuje práva a svobody náboženským společnostem, ale pouze jednotlivcům.⁸⁹

5.3. Ústava z roku 1960

Ústava z roku 1960 upravuje svobodu vyznání v § 32 a to tak, že svoboda vyznání je zaručena. Každý může vyznávat jakoukoli náboženskou víru nebo být bez vyznání. Zároveň má právo provádět náboženské úkony, pokud to není v rozporu se zákonem.

V čl. 16 Ústavy je stanoveno kulturní směřování Československé republiky, kdy vzdělání, výchova a vyučování jsou vedeny v duchu vědeckého světového názoru, marxismu-leninismu.⁹⁰ Jedná se o nahrazení náboženství, ideologií, která obsahuje mnoho náboženských prvků, příkladem mohou být prvomájové průvody, či velkolepé oslavy mezinárodního dne žen. Tyto civilní obřady měly být konkurencí pro náboženské obřady, kdy v pozdější době mělo dojít k plnému nahrazení náboženských obřadů těmi civilními obřady.⁹¹

Někteří autoři se domnívali, že ustanovení Ústavy hovořící o svobodě vyznání je posunem zpět. Již Ústava z roku 1948 hovořila o svobodě svědomí. Rozdíl spočívá v definici těchto pojmů. „*Svoboda vyznání umožňuje jednotlivci svobodné vnitřní přihlášení k libovolnému náboženskému vyznání a jeho nerušený vnější výkon, nebo, a pak jde o svobodu svědomí, svobodné přijetí a realizaci*

⁸⁹MATOUŠEK, K. Duch náboženských svobod v nové ústavě československé[online]. *depositum.cz* [cit.21.2.2016]. Dostupné z: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=22480>.

⁹⁰Ústavní zákon 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky ze dne 11. července 1960.

⁹¹TRETERA, R., J. Zákony o církvích ze 14. října 1949 a likvidace autonomie církví v Československu v letech 1948–1950, *Revue církevního práva*, 2015, 61(2), 70 s. ISSN 1211-1635.

*nenáboženského osobního přesvědčení anebo ztotožnění s ateistickým (vědeckým) názorem, včetně jeho propagace.*⁹²

Reálné uplatňování § 32 Ústavy lze vysledovat v judikatuře, kdy Nejvyšší soud SSR rozhodl, že ustanovení svobody vyznání se neuplatní v případě, kdy jednání je v rozporu se zákony. Z toho vyplývá, že do práva na svobodu vyznání mohlo být kdykoliv zasazeno právním předpisem zákonné či podzákonné síly.⁹³

⁹²BOBEK, M., MOLEK, P. a ŠIMÍČEK, V. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezprávi*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. 779 s. ISBN 978-80-210-4844-7.

⁹³BOBEK, M., MOLEK, P. a ŠIMÍČEK, V. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezprávi*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. 778 s. ISBN 978-80-210-4844-7.

6. Aspekty náboženské svobody

6.1. Výhrada svědomí

Výhradu svědomí můžeme definovat jako „*odmítnutí splnit povinnost, jejíž vykonání vyžadují úřední orgány nebo právní normy, s odvoláním se na požadavek svědomí, přičítící se vykonání dané činnosti, přičemž toto odmítnutí chce podtrhnout nadřazenost morálního zákona nad právním.*”⁹⁴

Výhrada svědomí je náboženskou výjimkou, kterou poskytuje stát věřícím a tím je vyjímá ze závaznosti právního předpisu na základě jejich víry či náboženského přesvědčení, kdy pro ostatní osoby zůstává daný právní předpis nadále závazný. Jedná se o způsob, jak řešit konflikt mezi právem a morálkou.⁹⁵

Existují dva základní přístupy k pojetí výhrady svědomí. Prvním z nich je přístup legalistický, v tomto přístupu by každý spor mezi zákonem a morálkou vyhrálo právo. Odůvodněno je to skutečností, že právní systém nemusí existovat v případě, že by jej osoby respektovaly pouze v případech, kdy jim to jejich svědomí dovolí. Ochrana náboženské svobody spočívá pouze v eliminaci zákonů, které ji narušují. Užití výhrady svědomí je vázáno na povolení neutrálním zákonem. Druhým přístupem je přístup rovnováhy zájmů, který stojí v přímé opozici vůči přístupu legalistickému. Cílem je nejvyšší ochrana náboženské svobody.⁹⁶

6.1.1. Výhrada svědomí při výkonu vojenské služby

Definice osoby, jež uplatňuje výhradu svědomí v rámci výkonu vojenské služby, je takováto - jedná se o osobu, jež odmítá používat zbraně, účastnit se či pokračovat ve válečném konfliktu z důvodů náboženského nebo morálního přesvědčení. Na základě obdobných definic došlo k rozdělení výhrady svědomí při výkonu vojenské služby do několika typů.

Zprvce na výhradu z důvodů náboženských, tedy z důvodů členství k určité církvi či náboženské společnosti či výhradu z důvodů nenáboženských

⁹⁴MORAVČÍKOVÁ, M. *Výhrada vo svedomí Constientious Objection*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví 2007. 145 s. ISBN 978-80-89096-28-2.

⁹⁵MARTÍNKOVÁ, J. *Náboženské výnimky*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2004. 11 s. ISBN 80-8909616-6.

⁹⁶MADLEŇÁKOVÁ, L. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Praha: Linde, 2010, 68-69 s. ISBN 978-80-7201-805-5.

neboli světskou výhradu. Druhým typem rozlišení výhrady svědomí při výkonu vojenské služby je výhrada univerzální, to jest osoby, jež nesouhlasí s vedením žádné války, dále výhrada selektivní, což jsou osoby, jež nesouhlasí s konkrétní válkou a posledním typem je výhrada výběrová, kdy osoby nesouhlasí s používáním zbraní. Třetím typem rozdělení je rozdělení podle míry spolupráce se státem. Absolutní výhradou je rozuměno, odmítání jakékoliv spolupráce se státem (např. i civilní služby), alternativní výhradou rozumíme ochotu osob se účastnit civilní služby, bez jakékoliv přímé aktivity ve válce a posledním typem je neozbrojená výhrada, kdy se osoby účastní aktivit směřujících k nápravě válečného jednání (např. zdravotnický personál).⁹⁷

Setkáme se, ale s názory, které argumentují v neprospěch výhrady svědomí při výkonu vojenské služby. Příkladem může být Hitomi Takemura, který pojednává o pěti argumentech, které hovoří v neprospěch výhrady svědomí v případě vojenské služby. Zaprvé v případě ohrožení státu je právem státu využít veškerou svou vojenskou sílu, kterou má k dispozici v době ohrožení. Zadruhé stát je oprávněn žádat od obyvatel ochranu svého území. Zatřetí obyvatelé by měli být hrdí sloužit v armádě pro obranu státu, začtvrté je těžké oddělit osoby s výhradou svědomí a ty, jež pouze výhradu svědomí předstírají a za páté v mezinárodních dokumentech není vojenská služba považována za otroctví či nucené práce.⁹⁸

Výhrada svědomí při výkonu vojenské služby je jedinou výhradou, která je upravena ve vnitrostátním právním řádu. Protože v České republice v tuto dobu existuje pouze profesionální armáda, toto ustanovení o výhradě svědomí lze vztáhnout pouze na brannou povinnost v případě stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu, v tomto případě se jedná o tzv. mimořádnou vojenskou službu.⁹⁹ Voják může odmítnout vykonávat mimořádnou službu z důvodu svědomí nebo náboženského vyznání a to „do 15 dnů ode dne předání rozhodnutí o schopnosti občana vykonávat vojenskou službu nebo do 15 dnů ode dne účinnosti vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu. Odůvodněné prohlášení

⁹⁷MADLEŇÁKOVÁ, L. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Praha: Linde, 2010. 87 s. ISBN 978-80-7201-805-5.

⁹⁸TAKEMURA, H. *International Human Right to Conscientious Objection to Military Service and Individual Duties to Disobey Manifestly Illegal Orders*. Berlin: Springer-Berlag, 2009, 14 s. ISBN 978-3-642-08945-9.

⁹⁹ZOUBEK, V. *Lidská práva – globalizace – bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 307 s. ISBN 978-80-7380-026-0.

o odmítnutí výkonu mimořádné služby se podává písemně příslušnému krajskému vojenskému velitelství. V prohlášení se uvede jméno nebo jména, příjmení, rodné číslo a adresa místa trvalého pobytu vojáka.”¹⁰⁰Osoby, které z důvodu výhrady svědomí nemohou vykonávat mimořádnou vojenskou službu, jsou povinny vykonávat pracovní povinnost podle zákona č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky.

V době komunistického režimu nenastoupení vojenské služby s odůvodněním výhrady svědomí bylo považováno za zločin a tím pádem trestáno. Z toho důvodu se domnívám, že úprava výhrady svědomí při výkonu vojenské služby v bývalých socialistických zemích je mnohem liberálnější, než v zemích „západního“ světa. Česká republika poskytuje nadstandardní ochranu, kdy EÚLP v čl. 4 odst. 3 jasně říká, že porušením EÚLP není, když státy odmítnutí vojenské služby z důvodu výhrady svědomí neuznávají. Úprava v České republice pouze obsahuje povinnost splnit buďto vojenskou nebo civilní službu. Dále se česká úprava odlišuje od úprav v jiných státech v tom, že není vyžadován průkaz důvodu odmítnutí výkonu základní vojenské služby a nelze nikoho k výkonu služby povolat, přestože se důvody odmítání výkonu služby prokázali za smyšlené.¹⁰¹

K tématu výhrada svědomí při výkonu vojenské služby nalezneme řadu nálezů Ústavního soudu. Já sama jsem si vybrala dva, kdy první se týká krátké lhůty k podání prohlášení o odmítnutí výkonu povinné základní vojenské služby a výkonu civilní služby a druhý se týká odmítnutí vojenské služby v době komunistického totalitního režimu.

V prvním nálezu byl stěžovatel trestně stíhán pro trestný čin nenastoupení služby v ozbrojených silách. Stěžovatel nejprve odmítal nastoupit, jak k výkonu základní vojenské služby, tak k výkonu civilní služby s odůvodněním, že by se jednalo o rozpor s jeho svědomím a náboženským přesvědčením. V mezidobí došlo ke změně, kdy pro stěžovatele výkon civilní služby byl v souladu s jeho svědomím. Stěžovatel byl v té chvíli již odvedencem, kterému uplynula třicetidenní lhůta pro podání prohlášení o odepření výkonu základní vojenské služby a vykonání služby civilní. V této skutečnosti stěžovatel spatřoval rozpor

¹⁰⁰§ 6 zákona č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování, ve znění pozdějších předpisů, ze dne 4. listopadu 2004.

¹⁰¹Nález ÚS ze dne 18. září 1995 sp. zn. IV. ÚS 81/95.

s čl. 15 odst. 3 LPS, kdy § 2 odst. 2 zákona o civilní službě neposkytuje dostatečné využití základního ústavního práva o odmítnutí základní vojenské služby z důvodu krátké lhůty pro podání prohlášení o odepření výkonu základní vojenské služby. Ústavní soud se nejprve zabýval otázkou, jestli je možné zákonem omezit odmítnutí výkonu vojenské služby. Konstatoval, že svědomí, myšlení, náboženské vyznání, víra včetně zákazu donucování k výkonu vojenské služby jsou vnitřní povahou nedotknutelné a tím pádem neomezitelné zákonem. Naopak projev tohoto práva je zákonem omezitelný v případě, že se jedná o opatření v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnosti státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a morálky. Ústavní soud shledal, že odmítnutí výkonu vojenské služby bylo projevem přesvědčení a z toho důvodu omezitelné zákonem. Dále se Ústavní soud zabýval otázkou stanovení lhůty pro podání prohlášení o odepření výkonu základní vojenské služby. Dle Ústavního soudu časová neomezenost tohoto práva by mohla narušit bezpečnost státu a ohrozit plnění úkolů souvisejících s obranou státu uvnitř, tak navenek v rámci mezinárodních smluv. Co se týče délky lhůty k podání prohlášení o odmítnutí výkonu základní vojenské služby, Ústavní soud ji považoval za akceptovatelnou a z tohoto důvodů § 2 odst. 1 zákona o civilní službě nezrušil. Součástí návrhu byl návrh na zrušení § 2 odst. 2 zákona o civilní službě, který stanovoval, že třicetidenní lhůta pro podání odmítnutí výkonu základní vojenské služby má prekluzivní charakter, jinými slovy nepřipouští navrácení této lhůty ani pro zmeškání této lhůty z objektivních důvodů stojících mimo vůli jedince. Toto ustanovení Ústavní soud považoval za odporující čl. 4 odst. 4 LPS, kdy při použití ustanoveních o mezích základních práv a svobod má být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Z toho důvodu Ústavní soud vyhověl této části návrhu a ustanovení § 2 odst. 2 zákona o civilní službě zrušil.

Ve druhém nálezu Ústavního soudu si stěžovatel odmítl převzít stejnokroj a účastnit se vojenského výcviku s odůvodněním, že se to přičí jeho náboženskému přesvědčení a tím došlo ke spáchání trestného činu, za což byl odsouzen k trestu odnětí svobody. Ministryně spravedlnosti ČR podala v roce 1997 stížnost pro porušení zákona k Nejvyššímu soudu proti tomuto rozsudku, kdy Nejvyšší soud tuto stížnost zamítl. Stěžovatel se ztotožňoval s názorem ministryně spravedlnosti a podal ústavní stížnost s odkazem na porušení jeho práv upravených

v čl. 15 odst. 3 LPS. Ústavní soud konstatoval, že Nejvyšší soud měl k ustanovením LPS přihlídnout a posoudit, jestli se nejedná o ustanovení pro pachatele příznivější a užít ho. Z toho důvodu Ústavní soud rozhodl o zrušení rozsudku Nejvyššího soudu pro porušení čl. 90 - věty první Ústavy (soudy jsou od toho, aby stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům) a čl. 36 odst. 1 LPS (každý se může stanoveným postupem domáhat svého práva u nezávislého a nestranného soudu) a to s tímto odůvodněním. U stěžovatele se jednalo o uplatnění práva na svobodu myšlení, svědomí i náboženství obsažené v čl. 18 Všeobecné deklarace lidských práv, které také zakotvovala Ústava z roku 1948, ale neexistovala zákonná právní úprava, která by toto ustanovení prováděla. Ve výsledku tedy docházelo k likvidaci tohoto práva jinými normami nižší právní síly. Dále odkazuje na zákon o soudní rehabilitaci, kdy text v čl. 1 hovoří o tom, že Česká republika není vázána pouze vyhlášenými a ratifikovanými mezinárodními smlouvami, ale také principy demokratické společnosti, tedy také čl. 9 EÚLP, který hovoří o možnosti omezit projev náboženství či přesvědčení v případě, že je to stanoveno v zákoně a jedná se o opatření nezbytné v demokratické společnosti. V posuzovaném případě, nejen že se nejednalo o omezení tohoto základního práva občana, ale šlo o jeho popření. Dále vytýká Nejvyššímu soudu výrok, že se jedná o porušení shodného ustanovení obsažené v účinném trestním zákoně, s tím rozdílem, že dříve bylo trestné už odvolání se na své náboženství. Stěžovatel ale na základě povolávacího dopisu řádně dorazil do kasáren, kde se snažil vysvětlit důvod, proč nemůže vykonávat vojenskou službu, k čemuž se nepřihlíželo.¹⁰²

6.1.2. Výhrada svědomí lékařů

Ústavní či zákonná úprava výhrady svědomí při výkonu lékařské profese neexistuje. Právo lékařů na výhradu svědomí můžeme spatřovat pouze v Etickém kodexu České lékařské komory v druhé větě §1 odst. 3, kde je řečeno, že lékař s vědomím osobního rizika se nemusí cítit být vázán zákony, pokud svým obsahem nebo ve svých důsledcích narušují lékařskou etiku či ohrožují základní lidská práva. Bohužel tuto úpravu nelze považovat za právní předpis a z toho důvodu, v případě kolize zákonné úpravy s etikou lékaře, dojde k výhře zákonné úpravy. Tento fakt

¹⁰² Nález ÚS ze dne 7. října 1998 sp. zn. II. ÚS 285/97.

vyplývá už ze samotného ustanovení, kde se konstatuje, že lékař jedná s vědomím osobního rizika, tedy s možností potrestání a to státními orgány.

Dalším ustanovením Etického kodexu upravující výhradu svědomí je ustanovení § 2 odst. 5, kde je konstatováno, že lékař nemůže být donucen k takovému lékařskému výkonu nebo spoluúčasti na něm, který odporuje jeho svědomí, dále dle ustanovení v § 2 odst. 14 je lékař povinen doporučit ve své léčebné praxi léky, léčebné prostředky a zdravotní pomůcky, nesmí se řídit komerčními hledisky, ale výhradně svým svědomím a prospěchem pacienta.

V případě, že lékař odmítne učinit lékařský zákrok je v Etickém kodexu obsažena úprava, a to jak k ochraně pacienta, tak lékaře. Pacient má právo na svobodnou volbu lékaře a to na základě § 1 odst. 5 a lékař má nárok odmítnout pacienta, je-li přesvědčen, že se nevytvořil potřebný vztah důvěry mezi ním a pacientem dle § 2 odst. 4.

Mezi nejvýznamnější důvody k uplatnění výhrady svědomí lékařů patří interrupce, sterilizace, asistovaná reprodukce či eutanazie.

Provádění umělého přerušování těhotenství upravuje zákon o interrupcích, který ale neobsahuje ustanovení o výhradě svědomí. Jedinou možností je využít ustanovení Etického kodexu.¹⁰³

Provádění interrupcí je kontroverzním tématem v Polsku, odkud pochází případ, o němž chci pojednávat. Polská úprava umožňuje podstoupit umělé přerušování těhotenství jen v případech ohrožení života či zdraví matky, závažného poškození plodu nebo v případě, že těhotenství je výsledkem trestného činu. Stěžovatelka byla ve svých čtrnácti letech znásilněna a otěhotněla, z tohoto důvodu se rozhodla podstoupit interrupci, kterou jí Lublinská nemocnice odmítla provést. Nemocnice vydala tiskovou zprávu, která způsobila medializaci jejího případu v národním měřítku. Stěžovatelka se poté rozhodla potrat podstoupit ve Varšavské nemocnici, kde byla obtěžována aktivisty vystupujícími proti potratům. Stěžovatelka na základě toho nemocnici spolu s matkou opustila. Později byla převezena k policejnímu výslechu. S matkou stěžovatelky bylo zahájeno řízení o zbavení rodičovské odpovědnosti z důvodu, že svou dceru k potratu nutila

¹⁰³ Zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušování těhotenství, ve znění pozdějších předpisů, ze dne 20. října 1986.

a stěžovatelka byla převezena do zařízení pro péči o nezletilé. Stěžovatelce byl potrat proveden až v nemocnici v Gdaňsku, na základě stížnosti, kterou podala k Ministerstvu zdravotnictví. Ve výsledku bylo proti stěžovatelce zahájeno trestní stíhání pro podezření z pohlavního zneužití, protože chlapec, jenž jí znásilnil, byl v době spáchání tohoto činu nezletilý. ESLP judikoval, že došlo k porušení práva na soukromí stěžovatelky a to tím, že zákonná úprava potraty v Polsku povoluje, ale fakticky je jejich provedení omezováno. Soud nepřijal námitku výhrady svědomí lublinských lékařů, protože jejich povinností je v případě výhrady svědomí k provedení úkonu pacientku odkázat na jiného lékaře. Dále soud shledal porušení čl. 8 EÚLP, kdy zveřejněním údajů o stěžovatelce, na základě níž ji bylo možné identifikovat, došlo k porušení povinnosti mlčenlivosti zdravotnického personálu. Dále Soud shledal, že došlo k porušení práva na osobní svobodu stěžovatelky a to jejím umístěním do zdravotnického zařízení, jehož cílem bylo oddělení dcery od matky a zabránění podstoupení interrupce. Soud také kritizoval zahájení trestního stíhání pro podezření z pohlavního zneužití, když stěžovatelka v daném případě vystupovala jako oběť.¹⁰⁴

Úprava sterilizace v České republice byla dříve obsažena pouze ve směrnici Ministerstva zdravotnictví, což způsobovalo její nezávaznost vůči soukromým lékařům, v nynější době má zákonnou podobu. Opětovně úprava výhrady svědomí lékaře zde není obsažena a je nutné v případě výhrady svědomí odkazovat na Etický kodex.¹⁰⁵

Umělé oplodnění bylo upraveno také pouze ve směrnici Ministerstva zdravotnictví a stejně jako úprava sterilizace se dočkalo zákonné podoby. Úprava výhrady svědomí lékaře, ale nadále chybí.¹⁰⁶

Eutanázií se rozumí „*vědomé a úmyslné provedení činu s jasným záměrem ukončit život jiného člověka za následujících podmínek: subjektem je kompetentní informovaná osoba s nevyléčitelnou chorobou, která dobrovolně požádala, aby její život byl ukončen; jednající ví o stavu této osoby a o jejím přání zemřít a páchá*

¹⁰⁴SMOLKOVÁ, M. ESLP: I přes zákonnou garanci Polsko efektivně brání interrupcím. *Bulletin Centra pro lidská práva a demokratizaci*. Brno: CLPD, 2012, r. IV., č. 11, 17 s. ISSN 1804-2392.

¹⁰⁵Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů ze dne 6. listopadu 2011.

¹⁰⁶Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů ze dne 6. listopadu 2011.

tento skutek s prvořadým úmyslem ukončit život této osoby; a skutek je proveden se soucitem a bez osobního zisku“. Eutanazii dělíme na aktivní v podobě podání smrtelné látky, či pasivní, která spočívá v ukončení léčby a dále na vyžádanou a nevyžádanou (nedobrovolnou). V České republice je eutanazie zakázána.¹⁰⁷

První Evropskou zemí, která povolila eutanazii je Nizozemí a to v roce 2002.¹⁰⁸ V minulých letech nastala situace, kdy nizozemští lékaři provádějící eutanazii měli problém zakoupit farmaceutické prostředky k provedení eutanazie. Lékárnici odmítali tyto prostředky vydat a své jednání odůvodňovali výhradou svědomí z náboženských důvodů nebo z důvodů případů, kdy byly usmrceny osoby, jež nesplnily zákonné podmínky pro provedení eutanazie.¹⁰⁹

6.1.3. Výhrada svědomí pacientů

Úprava výhrady svědomí pacienta je obsažena v zákoně o zdravotních službách. Pacient v rámci lékařské péče vystupuje jako osoba, jež náleží práva, ale nikoliv povinnosti, což se projevuje v podobě udělování souhlasu k lékařskému zásahu. Tato zásada se neuplatní v případě, kdy pacient není ve stavu, kdy by mohl souhlas s lékařským zákrokem udělit či v případě vážné duševní poruchy, pokud by v důsledku jejího neléčení došlo se vši pravděpodobností k vážnému poškození zdraví. V tomto případě k lékařskému úkonu musí dát souhlas osoba, jež pacient pověřil k udělení souhlasu či nesouhlasu s lékařským úkonem, manžel, registrovaný partner nebo soud. Pokud je pacient ohrožen na životě a souhlas nelze získat, ošetřující zdravotnický pracovník rozhodne o provedení zákroku.¹¹⁰

Dále má pacient nárok učinit dříve vyslovené přání, kdy buďto udělí nebo neudělí souhlas k určitému lékařskému zákroku. Ve chvíli, kdy nastane situace, že pacient není schopen udělit souhlas či nesouhlas k zákroku, přihlédne se k dříve vyslovenému přání. Souhlas musí mít písemnou podobu a musí být opatřen úředně ověřeným podpisem pacienta. Kromě toho musí dříve vyslovené přání obsahovat písemné poučení pacienta o důsledcích jeho rozhodnutí, a to

¹⁰⁷MUNZAROVÁ, M. Co mluví i dnes proti eutanázii. *Zdravotní právo v praxi*. 2006, 4 (1), 4-6 s. ISSN 1213-0508.

¹⁰⁸BERKA, V., SUM, T. Eutanazie ve světě [online]. *epravo.cz* [cit. 4.3.2016]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/eutanazie-ve-svete-33479.html>.

¹⁰⁹Právo lékárníků na výhradu svědomí brání výkonu eutanazie[online]. *Radio vaticana.cz* [cit. 4. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=20104>.

¹¹⁰§34,35 a 38 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů ze dne 1. dubna 2012.

lékařem v oboru všeobecné praktické lékařství. Pacient také může učinit dříve vyslovené přání při přijetí do péče poskytovatele, toto přání se zaznamená do pacientovi dokumentace. Základ této úpravy pochází z čl. 9 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně, kdy zákon o zdravotních službách danou problematiku rozvádí.¹¹¹

Typickým příkladem je nesouhlas pacienta ke krevní transfuzi. Jedná se o kontroverzní téma, kdy na jedné straně stojí lékař, který je vázán lékařskou etikou a na druhé straně pacient a jeho přání. *„Zuzana Candigliota tento konflikt hodnotí slovy, že dříve vyslovené přání má být respektováno stejně jako přání klientky u kadeřnice, která si objedná určitý účes. Pokud ji proti její vůli kadeřnice zohyzdí, např. ostříhá dohola, jedná proti vůli klientky a bude odpovědná za zásah do jejích osobnostních práv.“* Vůle pacienta je v tomto případě postavena nad zájem společnosti na ochranu života.¹¹²

Jiná situace nastává ve chvíli, kdy rodiče odmítají dát souhlas ke krevní transfuzi pro své nezletilé dítě. Šlo o případ dítěte trpícího zhoubným nádorovým onemocněním, kdy k úspěšné léčbě byla nutná transfuze krevních derivátů. Rodiče jako Svědci Jehovovi s danou léčbou měli problém, ale nakonec s ní souhlasili. Tento souhlas, ale vzali zpět ve chvíli, kdy dítěti z důvodu zhoršení zdravotního stavu měla být podána další krevní transfuze. Protože jejich jednání ohrožovalo zdravotní stav dítěte, bylo soudem rozhodnuto o předběžném opatření, které dítěti stanovilo opatrovníka. Ústavní soud došel k názoru, že omezení svobody výchovy rodičů upravené v čl. 32 odst. 4 LPS a jejich svobody vyznání v čl. 16 odst. 1 LPS je legitimní s ohledem k zamýšlenému cíli ochrany práva dítěte na život a zároveň se jedná o nezbytný zásah v demokratické společnosti.¹¹³

Dalším typickým příkladem uplatňování výhrady svědomí je povinné očkování, které je upraveno v § 46 odst. 1 zákona o ochraně veřejného zdraví a to tak, že fyzická osoba, která má na území České republiky trvalý pobyt, cizinec, jemuž byl povolen trvalý pobyt, cizinec, který je oprávněn k trvalému pobytu

¹¹¹§36 odst. 3 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů ze dne 1. dubna 2012.

¹¹²UHEREK, P. Svědkové Jehovovi a odmítání transfuze krve nejen z pohledu aktuální legislativy. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2015, 5(3), 67 s. ISSN 1804-8137.

¹¹³Nález ÚS ze dne 20. srpna 2004 sp. zn. III. ÚS 459/03.

na území České republiky, a dále cizinec, jemuž byl povolen přechodný pobyt na území České republiky na dobu delší než 90 dnů nebo je oprávněn na území České republiky pobývat po dobu delší než 90 dnů, jsou povinni podrobit se, v prováděcím právním předpisu upravených případech a termínech, stanovenému druhu pravidelného očkování. V § 46 odst. 3 a 4 nalezneme úpravu týkající se nezletilých dětí. Zjistí-li příslušný orgán ochrany veřejného zdraví, že se nezletilá fyzická osoba nepodrobila očkování nebo vyšetření podle odstavce 2, a jde-li o nezletilou fyzickou osobu, která nemá zvoleného poskytovatele zdravotních služeb v oboru praktické lékařství pro děti a dorost, stanoví jí rozhodnutím povinnost podrobit se tomuto očkování nebo vyšetření u určeného poskytovatele zdravotních služeb.¹¹⁴

Obdobný případ byl v nedávné době projednáván před Ústavním soudem. Jednalo se o případ, kdy stěžovatelé odmítli očkovat svou dceru a tím se měli dopustit přestupku na úseku zdravotnictví. Stěžovatelé se obrátili s ústavní stížností na Ústavní soud, aby zrušil rozhodnutí předchozích soudů a zároveň podali návrh na zrušení § 46 zákona o ochraně veřejného zdraví a § 29 odst. 1 písm. f) zákona o přestupcích. Návrh na zrušení těchto ustanovení byl projednán v jiném řízení, kde Ústavní soud dospěl k názoru, že se jedná o ústavně konformní ustanovení. Ústavní soud konstatoval, že obdobný případ již byl projednáván před Ústavním soudem, ale s tím rozdílem, že se jednalo o náboženskou výhradu svědomí. Ústavní soud konstatuje, že Česká republika je neutrální stát a z toho důvodu nemůže být činěn rozdíl při uplatňování výhrady svědomí náboženské či sekulární. Z toho důvodu odkazuje na podmínky, které stanovil v již zmiňovaném judikátu. Pokud tyto podmínky budou splněny, nemělo by být trváno na povinném očkování osoby. Zaprvé se jedná o ústavní relevanci tvrzení obsažených ve výhradě svědomí, zadruhé naléhavost důvodů, jež k podpoře své výhrady nositel základní svobody uvádí, zatřetí konzistentnost a přesvědčivost tvrzení dané osoby a za čtvrté společenské dopady, jež může v konkrétním případě akceptovaná sekulární výhrada svědomí mít.¹¹⁵

¹¹⁴Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů ze dne 14. července 2000.

¹¹⁵Nález ÚS ze dne 22. prosince 2015 sp. zn. I. ÚS 1253/14.

6.1.4. Výhrada svědomí a placení daní

Tímto tématem se zabýval ESLP, kdy stěžovatel odmítal platit církevní daň ve prospěch švédské státní církve, které nebyl členem. Státní rezidenti měli možnost se této povinnosti zprostit požádáním o výjimku z placení této daně. Stěžovatel ve Švédsku pouze pracoval, ale nežil, takže tuto možnost neměl. Komise došla k názoru, že nucené placení daní církvi, které není osoba členem je zásahem do *forum internum*.¹¹⁶

K rozdílnému názoru dospěla komise v případě, kdy stěžovatel byl tzv. Kvaker neboli osoba, jež odmítá války. Z tohoto důvodu odmítl platit daň z příjmů, pokud mu vláda nezaručí, že jeho peníze nepůjdou na podporu vojenských účelů. Vláda mu tuto záruku odmítla dát a ve výsledku byl potrestán za krácení daní. Stěžovatel se obrátil na Komisi s tím, že došlo k porušení jeho práva stanoveného v čl. 9 EÚLP a to svobody vyznání, myšlení a náboženského přesvědčení. Komise danou stížnost zamítla s odůvodněním, že placení daně je všeobecná povinnost a nemůže být předmětem výhrady svědomí. Dále konstatuje, že ne každé chování je projevem přesvědčení a ne každý projev je chráněn čl. 9 EÚLP.¹¹⁷

6.2. Svoboda náboženského vyznání dětí

Úmluva o právech dítěte charakterizuje dítě jako osobu mladší osmnácti let, pokud právní řád, který se na dítě vztahuje, nestanovuje, že zletilost nastává dříve. Dle dřívější úpravy v zákoně, o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, o náboženské výchově dětí do 15 let rozhodovali jejich zákonní zástupci. Podle současné úpravy mají rodiče právo pouze usměrňovat právo dítěte na svobodu náboženského vyznání s ohledem k rozumovým schopnostem dítěte. Právo rodičů omezovat právo dětí na svobodu vyznání můžeme nalézt v čl. 34 odst. 4 LPS, kdy péče o děti a jejich výchova je právem rodičů a děti mají právo na rodičovskou výchovu, či v § 858 NOZ, kde rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání,

¹¹⁶ Rozsudek EKLP ve věci Darby proti Švédsku ze dne 23. října 1990, stížnost č. 11581/85.

¹¹⁷ Rozhodnutí EKLP o přijatelnosti ve věci C proti Spojenému království ze dne 15. prosince 1983, stížnost č. 10358/83.

v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění. Povinností rodiče je před přijetím rozhodnutí, které se týká zájmu dítěte, dítě informovat o dané věci a nechat ho vyjádřit svůj vlastní názor. Je ale nutné podotknout, že Úmluva o ochraně dítěte je mezinárodní smlouvou, kterou je Česká republika vázána a která je součástí právního řádu České republiky. V případě rozporu zákona s mezinárodní smlouvou se použije mezinárodní smlouva.¹¹⁸

V Úmluvě je stanoveno právo dítěte na svobodu myšlení, svědomí a náboženství, které může být omezeno jen stanoví-li to zákon a jeli to nutné k ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, veřejného zdraví nebo morálky nebo základních práv a svobod jiných. Dále Úmluva stanovuje, že smluvní státy uznávají práva a povinnosti rodičů, a v odpovídajících případech zákonných zástupců, usměrňovat dítě při výkonu jeho práva způsobem, který odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem. Z toho vyplývá, že dřívější úprava by byla nepoužitelná pro rozpor s Úmluvou na ochranu dítěte.¹¹⁹

Stejné právo svobody náboženského vyznání má dítě, které je v ústavní péči při respektování práv a povinností osob odpovědných za výchovu usměrňovat dítě v míře odpovídající jeho rozumovým schopnostem.¹²⁰

Problém může nastat v případě, když se názor rodičů na náboženskou výchovu rozchází, nejčastěji k tomu dochází v případě rozvodu manželství. Soud musí rozhodnout o rodičovské odpovědnosti, o tom komu dítě bude svěřeno do péče, což má zajisté určitý vliv na náboženské vyznání dítěte. Soud svěří dítě do péče rodiči s ohledem na nejlepší zájem dítěte. Soud, ale nesmí svěřit dítě do péče rodiče jen z důvodu náboženského vyznání druhého rodiče. Jednalo by se o porušení čl. 8 EÚLP (právo na respektování soukromého a rodinného života) a čl. 14 EÚLP (zákaz diskriminace). To bylo předmětem případu, kdy soud svěřil děti do péče otce a to z důvodu, že matka přestoupila k náboženské společnosti Svědků Jehovových. Soud správně zdůvodnil, že je zde legitimní účel ochrana zdraví dětí (matka by nedovolila krevní transfuzi), ale nezkoumal

¹¹⁸KŘÍŽ, J. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, 24-25s. ISBN 978-80-7400-362-2.

¹¹⁹Čl. 14, Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte ze dne 20. listopadu 1989.

¹²⁰§ 20 odst. 1 písm. f, zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů ze dne 2. února 2002.

již proporcionalitu mezi legitimním účelem a použitým prostředkem, což bylo svěřeni dětí do péče otce.¹²¹

K opačnému názoru Soud dospěl v případě, kdy vnitrostátní soudy sledovaly výhradně zájem dětí s ohledem na fakt, že matka jako členka skupiny Svědků Jehovových svým jednáním, do něhož zapojovala i své děti, ohrožovala jejich výchovu.¹²²

6.3. Zákaz diskriminace a náboženská svoboda

Diskriminací rozumíme rozdílné právem zakázané zacházení s osobou, která je v obdobné situaci jako jiná osoba a to na základě rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, víry, náboženského vyznání a světového názoru.¹²³

Rozlišujeme dva typy diskriminace a to diskriminaci přímou a nepřímou.

„Přímou diskriminací se rozumí takové jednání nebo opomenutí, kdy je s určitou osobou (nebo skupinou osob) zacházeno ve srovnatelné situaci méně příznivě, než je zacházeno s jinou osobou (jinou skupinou osob), přičemž se tak děje na základě kritéria zakázaného zákonem. Přitom takové rozdílné zacházení buď není možné ospravedlnit vůbec (v takovém případě se jedná o svévoli, resp. o neodůvodněné rozlišování), nebo jej není možné věcně odůvodnit oprávněným účelem (legitimním cílem) a současně prostředky k jeho dosažení nejsou přiměřené a nezbytné.“¹²⁴

Příkladem přímé diskriminace je rozhodnutí ESLP, kdy stěžovatel římskokatolický kostel se nemohl bránit žalobou proti nezákonným zásahům do vlastnických práv před řeckými soudy. Řecké soudy tento závěr odůvodnily tím, že římskokatolické kostely musejí splnit určité podmínky, aby jim byla přiznána právní subjektivita, a na základě ní právní legitimize, podat žalobu na ochranu vlastnictví. Tyto formální podmínky pro vznik právní subjektivity, ale nemusely splnit kostely pravoslavné a židovské. ESLP rozhodl, že došlo k porušení

¹²¹Rozsudek ESLP ve věci Hoffmanová proti Rakousku ze dne 23. června 1993, stížnost č. 12875/87.

¹²²Rozsudek ESLP ve věci Ismailova proti Rusku ze dne 29. listopadu 2007, stížnost č. 37614/02.

¹²³Diskriminace[online]. *Kancelář veřejného ochránce práv* [cit. 3.3.2016]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/diskriminace>.

¹²⁴BOUDA, P. *Nepřímá diskriminace*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 15 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; sv. 398 = Acta Universitatis Brunensis Iuridica; no. 398. Řada teoretická. ISBN 978-80-210-5679-4.

stěžovatelova práva na spravedlivý proces ve spojení se zákazem diskriminace z náboženských důvodů, kdy řecká vláda nebyla schopna rozdílné zacházení odůvodnit objektivním důvodem.¹²⁵

„Nepřímá diskriminace vyplývá z navenek neutrálního pravidla, právního předpisu nebo zavedené praxe či zvyklosti, které znevýhodňují určitou skupinu jednotlivců na základě některého diskriminačního důvodu ve srovnání s osobami ve srovnatelné situaci. Používané ustanovení, praxe či zvyklost se stávají diskriminační v okamžiku, kdy si dotčená skupina jednotlivců své znevýhodnění uvědomí a pocítí podle jejího názoru nepřiměřený dopad.,“¹²⁶

Na tomto místě bych uvedla jeden případ nepřímé diskriminace z důvodů náboženského vyznání, který řešil ESLP. Jedná se o případ, kdy stěžovatelka namítala propuštění ze zaměstnání z důvodu náboženské diskriminace. Stěžovatelka byla členem náboženské společnosti Slovo života, které bulharské úřady odmítly dát povolení k registraci. Stěžovatelce bylo v zaměstnání dáno ultimátum, buďto se svého vyznání vzdá, odejde ze zaměstnání nebo bude propuštěna v rámci disciplinárního řízení. Následně zaměstnavatel její pracovní místo zrušil a ve stejném období vytvořil nové s požadavkem vzdělání, které stěžovatelka nesplňovala. Práce, která měla být na novém postě vykonávána, byla ale shodná s prací stěžovatelky. Soud na základě těchto podkladů rozhodl, že stěžovatelka byla propuštěna a to z důvodu jejího náboženského vyznání, kdy tyto důvody měly být zastřeny novými podmínkami pro výkon práce na dané pozici.¹²⁷

Důležité je zde uvést, že ne každé nerovné zacházení má diskriminační charakter. Ústavní soud judikoval, že stát je oprávněn k zajištění své funkce určité skupině přiznat méně výhod než druhé a to při splnění několika podmínek. Zaprvé musí existovat legitimní cíl a zadruhé prostředky k jeho naplnění musí být přiměřené k tomuto cíli. Aby došlo k diskriminaci, musí být se subjekty,

¹²⁵Rozsudek ESLP ve věci Katolický kostel v Chaniá proti Řecku ze dne 16. prosince 1997, stížnost č. 25528/94.

¹²⁶HUBÁLKOVÁ, E., ed. *Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Zákaz diskriminace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 11 s. Přehledy judikatury; sv. 99. Judikatura. ISBN 978-80-7478-382-1.

¹²⁷Rozsudek ESLP ve věci Ivanova proti Bulharsku ze dne 12. dubna 2007, stížnost č. 52435/99.

které se nacházejí ve stejné či obdobné situaci zacházeno jinak a to bez existence objektivních důvodů pro toto odlišné zacházení.¹²⁸

Úpravu zákazu diskriminace k přístupu k právům a svobodám nalezneme v LPS, Deklaraci, EÚLP, MPOPP a ÚPrDt. Jednotlivá ustanovení za zakázané diskriminační kritérium uvádějí víru, náboženství, náboženské přesvědčení, naproti tomu zákon o církvích a náboženských společnostech v § 2 odst. 5 považuje za zakázané diskriminační důvody případy, kdy se osoba hlásí k církvi nebo náboženské společnosti, účastní se činností církve a náboženské společnosti nebo je bez vyznání.

V rámci české právní úpravy vznikl Antidiskriminační zákon, který vymezuje právo na rovné zacházení a zákaz diskriminace. Tento zákon implementuje do českého právního řádu právo EU, ale v mnoha směrech překračuje úpravu práva EU. Podle tohoto zákona má fyzická osoba právo v právních vztazích, na které se vztahuje tento zákon, na rovné zacházení a na to, aby nebyla diskriminována. Pojem rovné zacházení a zákaz diskriminace je v tomto případě synonymem. Zakázané diskriminační důvody jsou taxativně upraveny v § 2 odst. 3. Za diskriminaci se považuje dle Antidiskriminačního zákona i obtěžování, sexuální obtěžování, pronásledování, pokyn k diskriminaci a navádění k diskriminaci. Pokud dojde k diskriminaci, má ten, kdo byl tímto jednáním dotčen, právo se u soudu zejména domáhat, aby bylo upuštěno od diskriminace, aby byly odstraněny následky diskriminačního zásahu a aby mu bylo dáno přiměřené zadostiučinění.¹²⁹

Významnou změnou, kterou sebou přinesl Antidiskriminační zákon je změna nositele důkazního břemena. Dříve tímto nositelem byl žalobce, nyní je jím žalovaný, který musí prokázat, že k diskriminaci nedošlo.¹³⁰ Ústavní soud ve svém nálezu vyložil, jakým způsobem má být chápán přesun důkazního břemene. Nespočívá v tom, že jedinou povinností žalobce je tvrdit, že došlo k diskriminaci, ale tato osoba musí dokázat, že s ní nebylo zacházeno obvyklým způsobem. Oproti

¹²⁸Nález ÚS ze dne 8. října 1992 sp. zn. Pl. ÚS. 22/92.

¹²⁹Zákon č. 198/2009 Sb., antidiskriminační zákon, ve znění pozdějších předpisů ze dne 23. dubna 2009.

¹³⁰§ 133 a zákona č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů ze dne 4. prosince 1963.

tomu povinností žalovaného je prokázat motiv tohoto jednání, neboli objektivní důvod, který vedl k jeho chování.¹³¹

Dále bych se ráda zabývala čl. 6 odst. 4, který říká, že „*diskriminací není rozdílné zacházení uplatňované ve věcech práva na zaměstnání, přístupu k zaměstnání nebo povolání, v případě závislé práce vykonávané v církvích nebo náboženských společnostech, jestliže z důvodu povahy těchto činností nebo souvislosti, v níž jsou vykonávány, představuje náboženské vyznání, víra či světový názor osoby podstatný, oprávněný a odůvodněný požadavek zaměstnání se zřetelem k etice dané církve či náboženské společnosti.*“¹³² Z tohoto ustanovení by mohlo chybně vyplývat, že se jedná o výjimku z obecného zákazu diskriminace a proto by mělo být vykládáno restriktivně, tak tomu však není. Důvodem je fakt, že právo na svobodu náboženského vyznání a autonomie církví je jedno ze základních práv, které je garantováno normou ústavní síly. Z toho důvodu úprava obsažená v § 6 odst. 4 Antidiskriminačního zákona neupravuje výjimku ze zákazu diskriminace, ale je pouze korektivem omezení výkonu základního lidského práva a to zákonem.¹³³

Speciální pozornost bych věnovala poslední větě v § 6 odst. 4, tedy splnění podmínky oprávněný a odůvodněný požadavek zaměstnání se zřetelem k etice dané církve či náboženské společnosti. Nejprve bych ráda zmínila fakt, že toto ustanovení se netýká osob vykonávajících duchovní funkci, tato činnost je vykonávána ve zvláštním služebním poměru, kdy církev na základě vnitřní autonomie může na duchovní klást různé nároky. Týká se to především osob, u nichž při výkonu práce vzniká příčinná souvislost s jejich přesvědčením. Bohužel v této oblasti neexistuje česká, ani evropská judikatura a proto není jasné, jestli pro práci například zdravotní sestry v katolické nemocnici je potřeba náboženské vyznání. Hlavním cílem práce zdravotní sestry přeci není předávání víry, ale péče o pacientův zdravotní stav. Pokud církev bude vyžadovat po svých zaměstnancích splnění speciálních podmínek pro obsazení pracovního místa, měla

¹³¹Nález ÚS ze dne 26. dubna 2006 sp. zn. Pl. ÚS. 37/04.

¹³²§ 6 odst. 4, zákona č. 198/2009 Sb., antidiskriminační zákon, ve znění pozdějších předpisů ze dne 23. dubna 2009.

¹³³KŘÍŽ, J. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, 35 s. ISBN 978-80-7400-362-2.

by je upravit ve svých vnitřních předpisech, čímž by se staly součástí etiky církve a náboženské společnosti.¹³⁴

¹³⁴KVASNICOVÁ, J., ŠAMÁNEK, J. a kol. *antidiskriminační zákon. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015. 236-237 s. ISBN 978-80-7478-879-6.

7. Závěr

Téma mé diplomové práce je velmi široké, proto jsem se zaměřila pouze na určité aspekty svobody vyznání.

Cílem mé práce bylo podat výklad samotného pojmu náboženská svoboda, kdy náboženskou svobodu dělíme na forum internum, neboli vnitřní přesvědčení a forum externum, projev tohoto přesvědčení navenek. Ve druhé kapitole své práce jsem se těmito aspekty náboženské svobody zabývala podrobněji, kdy jsem velkou pozornost kladla na projev vyznání, který může být omezen jen zákonem, omezení musí směřovat k legitimnímu cíli (ochrana veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých) a omezení musí být nezbytné v demokratické společnosti. V části, kde pojednávám o forum internum jsem uvedla především případy, kdy může docházet k zásahům do vnitřního přesvědčení, což jsou případy bránění vstupu či výstupu z církve či bránění vykonávat řeholní nebo duchovní službu. Forum internum nemůže podléhat žádným legitimním omezením. V rámci svobody vyznání dochází k zásahům do tohoto práva, kdy jsem se snažila poukázat na způsoby obrany proti těmto zásahům v podobě občanskoprávní, ústavněprávní, administrativněprávní, trestněprávní ochrany a ochrany poskytované ESLP. V České republice se neseťkáváme s mnoha případy zásahů do práva na svobodu vyznání, proto velká část mé práce pojednává o případech, které řešil ESLP. Úkolem ESLP je zkoumat, jestli daný zásah je legitimní či nikoliv. Ve své práci poukazuji na případy, které na první pohled vypadají podobně, ale zásah do práva na svobodu projevu vyznání ESLP řeší jiným způsobem. Vyzdvihla bych především případy náboženských symbolů, kde ESLP přišel s rozdělením náboženských symbolů na pasivní a aktivní. Aktivním náboženským symbolem je muslimský šátek, kdy podle ESLP státy mají právo jeho nošení zakázat. Pasivním symbolem je kříž, kdy ESLP přišel s názorem, že jeho vyvěšením ve veřejných prostorech se státy nedopouštějí omezení svobody projevu vyznání vůči osobám jiného vyznání, či bez vyznání. Dále bych upozornila na rozdílná rozhodnutí v případě zákazu nošení náboženského symbolu na pracovišti, kdy podstatným aspektem při rozhodování ESLP je naplnění legitimního cíle. V případě neprokázání legitimního cíle omezení, se jedná o nelegitimní zásah do svobody projevu vyznání.

Ve dvou kapitolách jsem se zaměřila na právní úpravu svobody vyznání. Nejprve jsem zpracovala úpravu svobody vyznání obsaženou ve vnitrostátních a mezinárodních dokumentech a následně jsem se zabírala historickou úpravou svobody vyznání v československých ústavách, kde ukazují, jak se svoboda vyznání měnila s měnícím se režimem.

V poslední kapitole jsem pojednávala o aspektech náboženské svobody, jako je výhrada svědomí, svoboda vyznání dětí a zákaz diskriminace z náboženských důvodů. V rámci výhrady svědomí jsem čtenáři diplomové práce objasnila několik výhrad svědomí uplatňovaných různými osobami, kdy především výhradu svědomí při výkonu vojenské služby považují již za standart dnešní doby a oceňují, že v České republice je tato výhrada jako jediná právně upravena. V rámci diskriminace z náboženských důvodů jsem se zabírala rozdělením diskriminace na přímou a nepřímou, kdy jsem uvedla několik případů diskriminačního jednání. Mým cílem bylo ukázat rozdíl mezi přímou a nepřímou diskriminací a poukázat na případy, které by mohly na první pohled vypadat totožně, ale ESLP o nich rozhodl odlišně. Jsou to případy svěřeni dítěte do péče, kdy je za diskriminační považováno svěřeni dítěte do péče rodiči pouze na základě vyznání druhého rodiče. V obou případech byl naplněn legitimní cíl, ale v případě Hoffmanová proti Rakousku nebyla naplněna podmínka proporcionality, mezi legitimním cílem a diskriminačním jednáním a tím došlo k diskriminaci na základě vyznání.

Resumé

The theme of my master's thesis is "Freedom of religion". This topic is a wide one and that is why I will only focus on the most important aspects of the issue. The thesis consists of five chapters which are divided into many subheads.

In the first chapter I deal with human rights and terms as religion of freedom and religion in general.

In the second chapter I focus on religion of freedom especially forum internum and forum externum. Forum internum is an inner conviction, which is including notably the freedom to have a religion or philosophical conviction, also not to have one or to change it. Forum externum means to have freedom to practice any religion. It is including rights to private and public practice of it, on one's own or in company of others. Within the framework of forum externum I deal with treatment of religion practice in special environments like prisons or schools and treatment of religion practice of special individuals like soldiers. I also clarify limits of forum externum including ritual slaughter, religious symbols, proselytism and blasphemy. In final part of the chapter I clarify protection of forum externum.

The third chapter is dedicated to the most important documents which are the legal grounds for the freedom of religion.

In the fourth chapter I focus on treatment of religious freedom in Czechoslovak constitutions from 1948 to 1989.

In the last chapter I deal with aspects of religious freedom. Firstly I focus on conscientious objection in military service as well as doctors and patients. Lastly I clarify freedom of children's religion and religious discrimination.

Seznam použité literatury

Knižní literatura

1. BOBEK, M., MOLEK, P. a ŠIMÍČEK, V. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, 1005 s. ISBN 978-80-210-4844-7.
2. BOUDA, P. *Nepřímá diskriminace*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 274 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; sv. 398 = Acta Universitatis Brunensis Iuridica; no. 398. Řada teoretická. ISBN 978-80-210-5679-4.
3. ČAPEK, Jan. *Právnický slovník evropské ochrany lidských práv*. vyd. 2. ORAC, 2002, 257 s. Focus. Výběrové texty. ISBN 80-86199-55-X.
4. EVANS, M., D. *Manual on the Wearing of Religious Symbols in Public Areas*. Strasbourg: Council of Europe, 2009, 126 s. ISBN 978-92-871-6616-6.
5. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. 1. vyd. [Praha]: C.H. Beck, 2012, xxvii, 1660 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-365-3.
6. HRDINA, I., A. *Náboženská svoboda v právu České republiky: (podle právního stavu k 1.1.2004)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 265 s. ISBN 80-86432-67-X.
7. HUBÁLKOVÁ, E., ed. *Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Zákaz diskriminace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 98 s. Přehledy judikatury; sv. 99. Judikatura. ISBN 978-80-7478-382-1.
8. KROŠLÁK, D., MORAVČÍKOVÁ M. *Rozhodovacia činnosť súdov a náboženstvo*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, 190 s. ISBN 978-80-8168-181-3.
9. KŘÍŽ, J. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, 366 s. ISBN 978-80-7400-362-2.
10. KVASNICOVÁ, J., ŠAMÁNEK, J. a kol. *Antidiskriminační zákon. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, 348 s. ISBN 978-80-7478-879-6.
11. MADLEŇÁKOVÁ, L. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Praha: Linde, 2010, 183 s. ISBN 978-80-7201-805-5.
12. MARTÍNKOVÁ, J. *Náboženské výnimky*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2004, 164 s. ISBN 80-8909616-6.
13. MORAVČÍKOVÁ, M. *Výhrada vo svedomí Conscientious Objection*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví 2007, 720 s. ISBN 978-80-89096-28-2.
14. PETRÁČKOVÁ, V., ed. a KRAUS, J., ed. *Akademický slovník cizích slov*. Vyd. 1, dotisk. Praha: Academia, 2001, 834 s. ISBN 80-200-0607-9.
15. PROUZOVÁ, A. *Evropský soud pro lidská práva: organizace, pravomoci a řízení*. Praha: Linde, 2004, 186 s. ISBN 80-7201-500-1.

16. SPRATEK, D. *Evropská ochrana náboženské svobody*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2008, 228 s. Deus et gentes; sv. 11. ISBN 978-80-87127-13-1.
17. TAKEMURA, H. *International Human Right to Conscientious Objection to Military Service and Individual Duties to Disobey Manifestly Illegal Orders*. Berlin: Springer-Berlag, 2009, 225 s. ISBN 978-3-642-08945-9.
18. ZOUBEK, V. *Základní práva a svobody v České republice*. Praha: Laiwa Press, 1997, 82 s. ISBN 80-900846-8-0.
19. ZOUBEK, V. *Lidská práva – globalizace – bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 510 s. ISBN 978-80-7380-026-0.

Odborné časopisy

1. BOBEK, M. Náboženské symboly ve veřejném prostoru aneb „Desatero v soudní síni nevyvěšiš, tvář svoji šátkem nezahališ“. *Právní fórum*, 2005, 2(12), 464-465s. ISSN 1214-7966.
2. GUNN, J. T. The Complexity of Religion and the Definition of "Religion" in International Law. *Harvard Human Rights Journal*, 2003, roč. 16, 200-205 s. ISSN 1057-5057.
3. HERCZEG, J. K trestnímu postihu blasfemie. *Trestní právo*, 2007, 12(4), 25 s. ISSN 1211-2860.
4. MUNZAROVÁ, M. Co mluví i dnes proti eutanázii. *Zdravotní právo v praxi*. 2006, 4 (1), 4-6 s. ISSN 1213-0508.
5. SMOLKOVÁ, M. ESLP: I přes zákonnou garanci Polsko efektivně brání interrupcím. *Bulletin Centra pro lidská práva a demokratizaci*. Brno: CLPD, 2012, r. IV. č. 11, 17 s. ISSN 1804-2392.
6. SCHEU, H., Ch. Zákaz zahalování žen a náboženská svoboda v Evropě. *Jurisprudence*. 2014, č. 17(4), 21-22 s. ISSN 1802-3843.
7. SPRATEK, D. Možnosti a meze zjišťování znalostí o náboženské věrouce v řízení o udělení azylu. *Jurisprudence*, 2006, 15(8), 44 s. ISSN 1802-3843.
8. TRETERA, R., J. K problematice mezinárodních smluv mezi státy a Apoštolským stolcem, *Revue církevního práva*, 2003, 2 (2), 74 s. ISSN 1211-1635.
9. TRETERA, R., J. Zákony o církvích ze 14. října 1949 a likvidace autonomie církví v Československu v letech 1948–1950, *Revue církevního práva*, 2015, 61(2), 80-81 s. ISSN 1211-1635.
10. UHEREK, P. Svědkové Jehovovi a odmítání transfuze krve nejen z pohledu aktuální legislativy. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2015, 5(3), 67 s. ISSN 1804-8137.

11. WIDELITZ, K. A Global Blasphemy Law: Protecting Believers at the Expense of Free Speech. *Pepperdine Policy Review*. 2013, 1-16 s. ISSN 2158-2572.

Internetové stránky

1. BERKA, V., SUM, T. Eutanazie ve světě [online]. *epravo.cz* [cit. 4. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/eutanazie-ve-svete-33479.html>
2. ČTK. Polsko zrušilo zákaz rituální porážky zvířat [online]. *denik.cz* [cit. 14. 3. 2016]. Dostupné z: http://www.denik.cz/ze_sveta/polsko-zrusilo-zakaz-ritualni-porazky-zvirat-20141210.html
3. ČTK. Vláda nepodpořila návrh Úsvitu na zákaz halal porážek [online]. *denik.cz* [cit. 15. 3. 2016]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/vlada-nepodporila-navrh-usvitu-na-zakaz-halal-porazek-20160309.html.
4. Dopis prezidenta republiky ministru zahraničí ohledně připravované Smlouvy mezi ČR a Svatým stolcem[online]. *Klaus.cz* [cit. 14. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.klaus.cz/clanky/891>.
5. DUK. Rituální porážky zvířat jsou ilegální, rozhodl polský Sejm [online] *E15.cz* [cit. 8. 3. 2016]. Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/zahranicni/politika/ritualni-porazky-zvirat-jsou-ilegalni-rozhodl-polsky-sejm-1005877>.
6. EXNER, J. Åkerberg Fransson oslavil první narozeniny. Známe hranice působnosti Listiny základních práv a svobod EU na vnitrostátní předpisy členských států [online]. *Jiné právo* [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.cz/2014/03/jan-exner-akerberg-fransson-oslavil.html>.
7. JOB. Právo lékárníků na výhradu svědomí brání výkonu eutanazie[online]. *Radio vaticana.cz* [cit. 4. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=20104>.
8. KÜHN, Z. Krucifixy v evropských veřejných školách[online]. *Jiné právo* [cit. 3. 3. 2016]. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.com/2011/03/krucifixy-v-evropskych-verejnych.html>.
9. MATOUŠEK, K. Duch náboženských svobod v nové ústavě československé [online]. *depositum.cz* [cit. 21. 2. 2016]. Dostupné z: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=22480>
10. NĚMČÁK, V. Zákaz nošení burky ve Francii [online]. *Jiné právo* [cit. 14. 3. 2016]. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.com/2011/04/vitezslav-nemcak-zakaz-noseni-burky-ve.html>.
11. Návrh zákona, o zákazu halal porážek [online]. *Parlament České republiky* [cit. 16. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=713&CT1=0>.
12. Návrh zákona, o zákazu halal porážek [online]. *Parlament České republiky* [cit. 16. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=714&CT1=0>.

13. PODANÝ, P. Muslimové a židé rozhořčení. Rituální porážky končí [online]. *Týden.cz* [cit.8.3.2016]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/muslimove-a-zide-rozhorceni-ritualni-porazky-konci_205819.html.
14. STAHNKE, T. Proselytism and the Freedom to Change Religion in International Human Rights Law [online]. *BYU L. REV.* 251, 259 s. [cit. 3. 3. 2016]. Dostupné z: <http://search.proquest.com.ez-proxy.svkpl.cz/docview/194376349/fulltextPDF/10328F3A4474E7CPQ/1?accountid=45047>
15. Diskriminace[online]. *Kancelář veřejného ochránce práv* [cit. 3. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/diskriminace>.
16. ZUCCA, L. 2011. A Comment on Lautsi. [online]. EJIL: Talk!, Blog of the European Journal of International Law, 19. března 2011. [cit. 5. 3 .2016]. Dostupné z : <http://www.ejiltalk.org/a-comment-on-lautsi/>.

Judikatura Ústavního soudu

1. Nález ÚS ze dne 7. října 1998 sp. zn. II. ÚS 285/97.
2. Nález ÚS ze dne 10. dubna 1998, sp. zn. II. ÚS 227/97.
3. Nález ÚS ze dne 27. listopadu 2002, sp. zn. PL ÚS 6/02.
4. Nález ÚS ze dne 18. září 1995 sp. zn. IV. ÚS 81/95.
5. Nález ÚS ze dne 7. října 1998 sp. zn. II. ÚS 285/97.
6. Nález ÚS ze dne 20. srpna 2004 sp. zn. III. ÚS 459/03.
7. Nález ÚS ze dne 22. prosince 2015 sp. zn. I. ÚS 1253/14.
8. Nález ÚS ze dne 8. října 1992 sp. zn. Pl. ÚS. 22/92.
9. Nález ÚS ze dne 26. dubna 2006 sp. zn. Pl. ÚS. 37/04.

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

1. Rozsudek ESLP ve věci Buscarini a další proti San Marinu ze dne 18. února 1999, stížnost č. 24645/94.
2. Rozsudek EKLP ve věci Angelini proti Švédsku ze dne 3. listopadu 1986, stížnost č. 10491/83.
3. Rozsudek ESLP ve věci Kostaske proti Bývalé jugoslávské republice Makedonie ze dne 13. dubna 2006, stížnost č. 55170/00.
4. Rozsudek ESLP ve věci Dahlab proti Švýcarsku ze dne 15. února 2001, stížnost č. 42393/98.

5. Rozsudek ESLP ve věci Kokkinakis proti Řecku ze dne 25. května 1993, stížnost č. 14307/88.
6. Rozsudek ESLP ve věci Sahin proti Turecku ze dne 10. listopadu 2005, stížnost č. 44774/98.
7. Rozsudek ESLP věci Eweida a ostatní proti Spojenému království ze dne 15. ledna 2013, stížnosti č. 48420/10, 59842/10, 51671/10 a 36516/10.
8. Rozsudek ESLP ve věci Wingrove proti Spojenému království ze dne 25. listopadu 1996, stížnost č. 17419/90.
9. Rozsudek ESLP ve věci Klein proti Slovensku ze dne 31. října 2005, stížnost č. 72208/01.
10. Rozsudek ESLP ve věci Ivanova proti Bulharsku ze dne 12. dubna 2007, stížnost č. 52435/99.
11. Rozsudek ESLP ve věci Hoffmanová proti Rakousku ze dne 23. června 1993, stížnost č. 12875/87.
12. Rozsudek ESLP ve věci Ismailova proti Rusku ze dne 29. listopadu 2007, stížnost č. 37614/02.
13. Rozsudek ESLP ve věci Katolický kostel v Chaniá proti Řecku ze dne 16. prosince 1997, stížnost č. 25528/94.

Judikatura Evropské komise pro lidská práva

1. Rozsudek EKLP ve věci A.R.M. Chappell proti Spojenému království ze dne 23. července 1987, stížnost č. 12587/1986.
2. Rozsudek EKLP ve věci Cha'are Shalom Ve Tsedek proti Francii ze dne 27. června 2000, stížnost č. 27417/95.
3. Rozsudek EKLP ve věci Darby proti Švédsku ze dne 23. října 1990, stížnost č. 11581/85.
4. Rozhodnutí EKLP o přijatelnosti ve věci C proti Spojenému království ze dne 15. prosince 1983, stížnost č. 10358/83.

Právní předpisy

1. Zákon č. 221/1991 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů ze dne 14. září 1999.
2. Zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů ze dne 15. dubna 1992.
3. Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů ze dne 21. března 2002.

4. Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů ze dne 16. června 1993.
5. Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů ze dne 21. března 2002.
6. Zákona č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů ze dne 8. prosince 1999.
7. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů ze dne 8. ledna 2009.
8. Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů ze dne 6. listopadu 2011.
9. Zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství, ve znění pozdějších předpisů ze dne 20. října 1986.
10. Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republik, ve znění pozdějších předpisů ze dne 16. prosince 1992.
11. Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky ze dne 16. října 1948.
12. Zákon č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování, ve znění pozdějších předpisů ze dne 4. listopadu 2004.
13. Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování ve znění pozdějších předpisů ze dne 1. dubna 2012.
14. Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících předpisů, ve znění pozdějších předpisů ze dne 14. července 2000.
15. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů ze dne 2. února 2002.
16. Zákon č. 198/2009 Sb., antidiskriminační zákon, ve znění pozdějších předpisů ze dne 23. dubna 2009.
17. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů ze dne 4. prosince 1963.
18. 11 dodatkový protokol k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod ze dne 18. března 1992.
19. Sdělení č. 209/1992 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících ze dne 21. února 1991.
20. Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů ze dne 16. prosince 1992.

21. Vyhláška č. 120/1976 Sb., ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech ze dne 10. května 1976.
22. Sdělení č. 208/1993 Sb., ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právním postavení uprchlíků a Protokolu týkajícího se právního postavení uprchlíků ze dne 28. července 1951.
23. Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte.
24. Vyhláška č. 65/1954 Sb., ministra zahraničních věcí o Ženevských úmluvách ze dne 12. srpna 1949 na ochranu obětí války.
25. Usnesení valného shromáždění OSN č. 217/III. A, Všeobecná deklarace lidských práv ze dne 10. prosince 1948
26. Listina základních práv Evropské unie, vyhlášena v Úředním věstníku Evropské unie č. C 303/01 ze dne 14. prosince 2007.
27. Smlouva mezi Českou republikou a Svatým stolcem.
28. Ústavní zákon č. 121/1920 Sb.z. a n., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky ze dne 29. února 1920.
29. Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky ze dne 9. května 1948.
30. Ústavní zákon 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky ze dne 11. července 1960.